

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εορταστική
εκδήλωση
για την επέτειο
της 28ης Οκτωβρίου
1940

Παρασκευή 26 Οκτωβρίου 2018

Π. ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ,

Πέντε διαβήσαν εματόχρονοι
σέ προσημί,
φύγουν οι βίεσχοι καιροί
κι οι δοχεροί.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Βιβλία υπό Κατοχή

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

της εορταστικής εκδήλωσης
για την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρασκευή 26 Οκτωβρίου 2018

Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση: Δημήτρης Ι. Ζαζάς

Μακέτα εξωφύλλου: Ειρήνη Μανουσάκη

Διορθώσεις: Ελένη Μουζουράκη

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία: Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων

© ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ &

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

e-mail: reference@parliament.gr

ISBN: 978-960-560-163-8

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Προσφώνηση

Ιωάννης Σιαμπάνης

Πρόεδρος του Συλλόγου των Υπαλλήλων της Βουλής

Ομιλία

Δρ Μαρία Βλασσοπούλου

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Προϊσταμένη της Μπενακείου Βιβλιοθήκης

Θέμα: «Βιβλία υπό Κατοχή»

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Γερανοί (παρ. Ρωσίας, στ. Γιάννης Ρίτσος)

Federico Garcia Lorca (Θάνος Μικρούτσικος, στ. Νίκος Καββαδίας)

Κορόιδο Μουσολίνι (Eldo di Lazzaro, στ. Γιώργος Οικονομίδης)

Ο Θρήνος της Μάνας (Γιάννης Σπανός, στ. Ηλίας Σιμόπουλος)

Γιούπι για - για (Πάνος Τζαβέλας, στ. Πάνος Τζαβέλας)

Τα Λουστράκια (Μάνος Χατζιδάκις, στ. Νίκος Γκάτσος)

Ο Μικρός Ήρωας (Λουκιανός Κηλαηδόνης, στ. Λουκιανός Κηλαηδόνης)

Ήλθεν ο καιρός (Σταύρος Ξαρχάκος, στ. Νίκος Γκάτσος)

Ρωμιοσύνη (Μίκης Θεοδωράκης, στ. Γιάννης Ρίτσος)

Εθνικός Ύμνος (Δ. Σολωμού, Ν. Μάντζαρου)

Χορωδία: ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΛΙΜΟΥ

«Σύνολο Σύγχρονου Ελληνικού και Ξένου Δημοφιλούς Ρεπερτορίου»

Υπεύθυνοι καθηγητές: Βασιλική Ζεπάτου, Γιάννης Μαλαφής

Στο Σύνολο Σύγχρονου Ελληνικού και Ξένου Δημοφιλούς Ρεπερτορίου, παίζουν:

Βαγγέλης Αρμάος, Οδυσσέας Κολιούσης, Ηλιάνα Παρτάλη (τύμπανα-κρουστά)
Ιωάννα Ματσούκα, Φωκός Χριστούλας (πλήκτρα-πιάνο)

Πηνελόπη Πιερρουτσάκου, Θοδωρής Μπουρίτης, Ματέο Κολιούσης, Άγγελος
Δανιάς (κιθάρα)

Ειρηλένα Δημητρακοπούλου (ηλ. μπάσο)

Στεφανία Ευαγγελιστή, Γιώργος Δασκαλάκης, Παναγιώτης Παπαδημητριάδης
Ελένη Δέδε (βιολί)

Μαρία Μαλαφή (άρπα)

Νίκη Ζωγράφου (βιολοντσέλο)

Σταύρος Τρουπής (φαγκότο)

Σταματία Φουρλεμάδη (τρομπέτα)

Μυρσίνη Δημοπούλου (τρομπόνι)

Γιώργος Αργυρόπουλος, Ιούλιος Σιούλας, Γιάννης Δρούλιας (μπουζούκια)

Άγγελος Κοντορούσης (μαντολίνο)

Σταυρούλα Μάλφα (σαντούρι)

Τραγουδούν:

Μαρία Αλαμανή, Μαριλένα Καραπατάκη, Σοφία Θεού, Σοφία Μπέλλια

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Κύριε Πρόεδρε της Βουλής,
Κυρία τέως Πρόεδρε της Βουλής,
Κυρία και Κύριοι πρώην Πρόεδροι της Βουλής,
Κυρία και Κύριοι Αντιπρόεδροι της Βουλής,
Κυρία και Κύριοι Εκπρόσωποι των Κομμάτων,
Κυρίες και Κύριοι Βουλευτές,
Κύριε Γενική Γραμματέα της Βουλής,
Κύριε Πρόεδρε του Επιστημονικού Συμβουλίου,
Κυρία Πρόεδρε της Εκτελεστικής Επιτροπής του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων
για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία,
Κύριε Ειδική Γραμματέα,
Κύριε Φρούραρχε,
Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι,

ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΜΕΓΑΛΗ ΤΙΜΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ της Βουλής των Ελλήνων να διοργανώνει επί σειρά ετών την εορταστική εκδήλωση της επετείου της 28ης Οκτωβρίου 1940 στην ιστορική αίθουσα της Ολομέλειας, την αίθουσα του Διαλόγου, της Δημοκρατίας.

Αυτές οι εκδηλώσεις μνήμης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου που άλλαξε καθοριστικά τον κόσμο, περιλαμβάνουν έναν κεντρικό λόγο με θέμα που προσεγγίζει την περίοδο αναδεικνύοντας τα σύγχρονα επιστημονικά ευρήματα και ρεύματα, προβάλλοντας όχι τόσο γνωστά ή και λησμονημένα γεγονότα. Ενσωματώνουν τα συμπεράσματα της νεότερης έρευνας ή ακόμα έχουν βιωματικό

χαρακτήρα, καθώς είναι οι γιαγιάδες και οι παππούδες μας που έζησαν τη φρίκη του πολέμου, τις στερήσεις και την πείνα της Κατοχής και την πολυπόθητη απελευθέρωση. Έτσι αποφεύγεται η επανάληψη, τα στερεότυπα και ανατροφοδοτείται το περιεχόμενο του εορτασμού.

Τούτη τη χρονιά στην ομιλία θα γίνει αναφορά στο σκεπτικό και το περίγραμμα των εκδηλώσεων «12 Οκτωβρίου 1944. Η Αθήνα ελεύθερη» που αναπτύσσονται σε όλη την πόλη για τέταρτη χρονιά. Πρόκειται για μια διοργάνωση που στοχεύει να αναδείξει την επέτειο της απελευθέρωσης της πρωτεύουσας από τις ναζιστικές δυνάμεις Κατοχής, να αποτυπώσει τα δεινά του Πολέμου και της Κατοχής, και να αναδείξει τους αγώνες των Ελλήνων κατά του φασισμού. Με εκθέσεις, εκδηλώσεις λόγου, περιπάτους, παραστάσεις κάθε είδους, προβολές και εκπαιδευτικά προγράμματα αποσκοπεί να καταδείξει την προσήλωση των Ελλήνων στην ιδέα της ελευθερίας και της αντίστασης.

Το κύριο θέμα του επετειακού λόγου επικεντρώνεται στη λειτουργία της Βιβλιοθήκης της Βουλής κατά τη διάρκεια της ναζιστικής Κατοχής. Υπό ποιους όρους λειτούργησε τα δύσκολα χρόνια; Πώς συνέβαλε στο ηθικό των ανθρώπων; Πώς εμπλουτιζόταν; Ποια βιβλία εκδόθηκαν τα χρόνια 1940-1944, ποια έφτασαν στη Βιβλιοθήκη και ποια από αυτά σώζονται έως τις μέρες μας;

Όλα τα παραπάνω ερωτήματα, μετά την ενημερωτική εισαγωγή, θα αναπτύξει η Προϊσταμένη του Τμήματος Μπενακείου Βιβλιοθήκης της Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης της Βουλής, Δρ Μαρία Βλασσοπούλου.

Πριν καλέσω την ομιλήτρια στο βήμα, θα ήθελα να παρουσιάσω το Μουσικό Σχολείο Αλίμου που συμμετέχει σήμερα στον επετειακό εορτασμό μας αλλά συμμετέχει δυναμικά με πρωτότυπα έργα, δημιουργία των μαθητών και μαθητριών του σχολείου, με κεντρικό άξονα την περίοδο της Κατοχής στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «Η Αθήνα ελεύθερη». Εκεί, τα παιδιά ερμηνεύουν μουσικά έργα, χορεύουν, τραγουδούν, σκηνοθετούν, με άλλα λόγια ξεδιπλώνουν τα ταλέντα τους.

Κλείνοντας, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι ο Σύλλογός μας δείχνει έμπρακτα την ευαισθησία του σε όλους τους κοινωνικούς τομείς. Σχεδιάζει και προγραμματίζει δράσεις που δεν έχουν μόνον στο επίκεντρο τους εργαζόμενους της Βου-

λής, αλλά απευθύνονται στις πιο δοκιμαζόμενες κοινωνικές ομάδες: τους πρόσφυγες, τους μετανάστες, τις γυναίκες και τα παιδιά, τους φυλακισμένους, μέσα στο πνεύμα της συμπάραστασης και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Επιδιώκει συστηματικά να δίνει το παρών στα προβλήματα της καθημερινότητας. Συμμετέχει, στηριζόμενος στις δυνάμεις όλων, στα προβλήματα των συνανθρώπων μας.

Καλώ στο βήμα την Δρ Μαρία Βλασσοπούλου.

Αθήνα, 26 Οκτωβρίου 2018

Ιωάννης Σιαμπάνης
Πρόεδρος του Συλλόγου
των Υπαλλήλων της Βουλής

ΒΙΒΛΙΑ ΥΠΟ ΚΑΤΟΧΗ

Κύριε Πρόεδρε της Βουλής,
Κυρία τέως Πρόεδρε της Βουλής,
Κυρία και Κύριοι πρώην Πρόεδροι της Βουλής,
Κυρία και Κύριοι Αντιπρόεδροι της Βουλής,
Κυρία και Κύριοι Εκπρόσωποι των Κομμάτων,
Κυρίες και Κύριοι Βουλευτές,
Κύριε Γενικό Γραμματέα της Βουλής,
Κύριε Πρόεδρε του Επιστημονικού Συμβουλίου,
Κυρία Πρόεδρε της Εκτελεστικής Επιτροπής του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων
για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία,
Κύριε Ειδικό Γραμματέα,
Κύριε Φρούραρχε,
Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι,

 ΥΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ιστορία επέτειοι καθορίζουν τον μήνα Οκτώβριο. Από τη μια, η εθνική μας επέτειος που θεσπίστηκε στις 24 Οκτωβρίου 1944, λίγες ημέρες μετά την έλευση της κυβέρνησης Παπανδρέου στην ελεύθερη Αθήνα.¹ Η 28η Οκτωβρίου αποτελεί αφορμή για να γιορτάζουμε τον ξεσηκωμό του λαού μας ενάντια στον φασισμό και την αποφασιστικότητά του να υπερβεί τις δυνάμεις του για να διασφαλίσει την ελευθερία του. Ένας ξεσηκωμός που οδήγησε στην πρώτη νίκη των Συμμάχων εναντίον των δυνάμεων του Άξονα

και αποτελεί έναν από τους πιο ισχυρούς συνεκτικούς κρίκους στην ιστορία των αγώνων του ελληνικού λαού για δημοκρατία, ελευθερία και δικαιοσύνη. Οι επέτειοι –είναι αλήθεια– είναι από τις πιο χειραγωγήσιμες έννοιες, καθώς η σημασία και το περιεχόμενό τους μεταβάλλονται μέσα στον χρόνο, εξυπηρετώντας, συνήθως, την επίσημη εκδοχή της ιστορίας. Εκείνο, ωστόσο, που κάνει αυτή την επέτειο ξεχωριστή είναι πως καθιερώθηκε στις συνειδήσεις του λαού μας πριν καθιερωθεί από την Πολιτεία. Η 28η Οκτωβρίου μέσα στα δύστηνα χρόνια της Κατοχής μετατράπηκε σε μέρα αντίστασης και τιμής, αρχικά στο Πανεπιστήμιο και μετά μπροστά στο Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη και στις προτομές του Σολωμού και των αγωνιστών του ²¹.

Από την άλλη, η επέτειος της 12ης Οκτωβρίου 1944, ημέρα της Απελευθέρωσης της Αθήνας από τους Γερμανούς ναζί κατακτητές, παραγκωνισμένη λόγω της ζοφερής πραγματικότητας του εμφυλίου που τη διαδέχτηκε και της αδυναμίας μας να έρθουμε αντιμέτωποι με τις πληγές μας, αναδεικνύεται, τα τελευταία χρόνια, σε μεγάλη γιορτή της πόλης. Η ιστορία καταδίκασε εκείνες τις λίγες ευτυχισμένες μέρες να γίνουν η συμπύκνωση μιας ιδεατής Ελλάδας, που παρά τους πόθους και τις θυσίες πολλών δεν έζησε παραπάνω από λίγα εικοσιτετράωρα. «Οι ήρωες», άλλωστε, είχε προβλέψει ο Σεφέρης, «προχωρούν στα σκοτεινά» («Τελευταίος σταθμός», στ. 95).² Οι εκδηλώσεις «12 Οκτωβρίου 1944. Η Αθήνα Ελεύθερη», που διοργανώνονται από πέντε κορυφαίους φορείς της χώρας, συγκροτούν ένα δυναμικό πρόγραμμα δημόσιας ιστορίας και δίνουν ένα επιπλέον έναυσμα για να τιμηθούν εκείνοι που έμειναν πιστοί στα ιδανικά της δημοκρατίας και της ελευθερίας, να γίνει προσιτή στο πλατύ κοινό η γνώση της περιόδου, να προταχθεί ο αγώνας της μνήμης ενάντια στον αγώνα της λήθης.³

Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να αντισταθούμε στη λήθη ιχνηλατώντας την ιστορία της περιόδου της Κατοχής⁴ μέσα από τη λειτουργία και τις συλλογές της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων.

Οξύμωρο, ίσως, να μιλάμε για Βιβλιοθήκη της Βουλής μέσα στην Κατοχή, από τη στιγμή που η Βουλή έχει καταλυθεί από το 1936, με την

επιβολή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Οξύμωρο αλλά αληθινό, αφού η Βιβλιοθήκη, στεγασμένη από την άνοιξη του 1936 στο κτήριο του Κοινοβουλίου (εξαιρείται η Μπενάκειος Βιβλιοθήκη που παραμένει στην Ανθίμου Γαζή),⁵ εξακολουθεί να υπάρχει και χωρίς Βουλή.

Δεν γνωρίζουμε, όμως, το ακριβές πλαίσιο λειτουργίας ούτε το κοινό της, μέσα στα χρόνια της δικτατορίας και της Κατοχής. Πιθανόν και η Βιβλιοθήκη να επηρεάζεται από την εγκατάσταση στο κτήριο υπηρεσιών άλλων από εκείνες που προβλέπονταν με την ανακαίνιση των Παλαιών Ανακτόρων σε κτήριο Βουλής και Γερουσίας στα 1930: υπηρεσιών, δηλαδή, της μεταξικής δικτατορίας, η οποία μεταφέρει όλες τις αρμοδιότητες της Βουλής στην κυβέρνηση, διαλύει τις κοινοβουλευτικές υπηρεσίες και στεγάζει στο κτήριο του Κοινοβουλίου τμήματα της Ασφάλειας και την Αερολέσχη Ελλάδος. Υπηρεσιών, στη συνέχεια, κάτω από τις εντολές των Γερμανών και Ιταλών κατακτητών και των κυβερνήσεων συνεργασίας, που συγκεντρώνουν στον περιορισμένο χώρο του κτηρίου μεγάλο μέρος της διοίκησης, ώστε να ασκούν ευκολότερα τον έλεγχο.⁶ Σε ιταλικό οδηγό του 1941, πάντως, το κτήριο εμφανίζεται ως χώρος εγκατάστασης του πρωθυπουργού (των κυβερνήσεων συνεργασίας) και η Μπενάκειος Βιβλιοθήκη, όπως και η Βιβλιοθήκη του Μεγάρου της Βουλής, να λειτουργούν στην Ανθίμου Γαζή.

Επιπλέον, δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς απογίνεται το προσωπικό της: εάν τα δεκατέσσερα άτομα που απασχολούνται σε αυτή το 1934,⁷ παραμένουν στην υπηρεσία και κατά την επόμενη δεκαετία. Ίσως και η Βιβλιοθήκη της Βουλής να υφίσταται κλυδωνισμούς από τα μέτρα που επιβάλλονται στο υπόλοιπο προσωπικό της Βουλής και του κτηρίου των Παλαιών Ανακτόρων επί Μεταξά με μια σειρά αναγκαστικών νόμων για μετακίνηση, απόσπαση σε άλλες υπηρεσίες του δημοσίου ή εθελουσία έξοδο, παρόλο που ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, πριν παυτεί από τα καθήκοντά του ως Προέδρου της Βουλής τον Αύγουστο του '36, είχε τονίσει πόσο σημαντικό ήταν να περισωθεί το ανθρώπινο δυναμικό της.⁸ Ίσως να επηρεάζεται από τον αναγκαστικό νόμο για την άρση της εντοπιότητας των δημοσίων υπαλλήλων, που δημοσιεύει η κυβέρνηση

Τσουδερού στα Χανιά, όπου μετακινείται λίγες μέρες πριν την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα.⁹ Ίσως χάνει προσωπικό στον Πόλεμο ή στις κακουχίες της Κατοχής.

Και το υλικό που εισάγεται; Επηρεάζεται και αυτό; Ας μην ξεχνάμε ότι από το 1936 η μεταξική δικτατορία «καθοδηγεί» το εκδοτικό έργο σε μεγάλο βαθμό· υποστηρίζει τις προπαγανδιστικές εκδόσεις και επιβάλλει αυστηρό καθεστώς λογοκρισίας σε αντεθνικά, επικίνδυνα έντυπα. 450 τίτλοι περίπου απαγορεύονται (ανάμεσά τους ο *Επιτάφιος* του Περικλή και η *Αντιγόνη* του Σοφοκλή), ενώ τις πρώτες εβδομάδες από την επιβολή της χιλιάδες βιβλία που θεωρούνται *μιασματικά* κατάσχονται από εκδοτικούς οίκους, βιβλιοπωλεία και βιβλιοθήκες και παραδίδονται στην πυρά σε πολλές πόλεις της Ελλάδας, όπως στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά.¹⁰ Μία ανατριχιαστική πρακτική που προϋδεάζει για την εφιαλτική συνέχεια και συστηματικά ακολουθείται τη δεκαετία αυτή από τους ναζί στη Γερμανία και τα φασιστικά καθεστώτα στην Ιταλία και την Ισπανία.

Προφανώς, η Βιβλιοθήκη της Βουλής δεν βγαίνει αλώβητη από τις δύσκολες συνθήκες της δικτατορίας και της Κατοχής, αλλά επιβιώνει, όπως δείχνει το «Βιβλίων Δωρεών» που περιλαμβάνεται στο Αρχείο της Βιβλιοθήκης και που θα αποτελέσει κεντρικό σημείο της σημερινής παρουσίας. Το Βιβλίο αυτό αποτυπώνει τις εισαγωγές σε καθημερινή βάση. Να επισημάνουμε ότι με νόμο του Μεταξά, που αντικαθιστά παλιότερους σχετικούς νόμους, κάθε τυπογράφος, λιθογράφος, συγγραφέας ή εκδότης υποχρεώνεται να καταθέσει δύο αντίτυπα του έργου του στην Εθνική Βιβλιοθήκη, ένα στη Βιβλιοθήκη της Βουλής και ένα σε βιβλιοθήκη της περιφέρειας που πραγματοποιήθηκε η έκδοση, αν είναι άλλη από την Αθήνα.¹¹ Η υποχρέωση αυτή, ωστόσο, φαίνεται πως δεν τηρείται πάντα, ούτε συστηματικά ούτε έγκαιρα.¹²

Πόσο αντιπροσωπευτικό της πνευματικής παραγωγής της εποχής είναι το Βιβλίο Δωρεών;¹³ Καταρχήν, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε πόσα από τα βιβλία που γράφονται στην Κατοχή φτάνουν στο τυπογραφείο.¹⁴ Το λιγοστό χαρτί, οι εξασθενημένοι εργάτες, η λογοκρισία και τα τυπο-

γραφεία που παρακολουθούνται για τυχόν παράνομη, αντιστασιακή δραστηριότητα αποτελούν βασικούς λόγους ανάσχεσης της εκδοτικής δραστηριότητας στα πρώτα χρόνια της Κατοχής. Σε κάποιες περιπτώσεις η χειρόγραφη παράδοση καλύπτει το κενό, σε κάποιες άλλες η ζωή των κειμένων εξαντλείται στην απαγγελία σε στενό κύκλο, κυρίως σε συγκεντρώσεις (τα γνωστά «πάρτυ») που οργανώνονται από αντιστασιακές ομάδες για σκοπούς οικονομικούς και ψυχαγωγικούς. Ένας αρκετά παλιός κατάλογος αναφέρει πως το 1941 εισάγονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη 399 βιβλία, 241 βιβλία το 1942, 729 βιβλία το 1943 και 995 βιβλία το 1944.¹⁵

Ούτε μπορούμε να γνωρίζουμε πόσα από αυτά τα βιβλία που εκδίδονται φτάνουν στη Βιβλιοθήκη της Βουλής. Ακόμη κι έτσι, όμως, στο Βιβλίο Δωρεών, οι αριθμοί είναι ενδεικτικοί και μπορούμε να υποστηρίξουμε πως σε ένα βαθμό «καταγράφουν τις τάσεις». Το 1941, λοιπόν, στη Βιβλιοθήκη της Βουλής εισάγονται 703 βιβλία, τα 311 έως τα μέσα Απριλίου, πριν από την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα. Το 1942 οι εισαγωγές κατακρημνίζονται σε 315 βιβλία. Το 1943 εισάγονται 808 βιβλία και το 1944 555 βιβλία. Έχει τη σημασία του ότι το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 1944 καταγράφονται 506 βιβλία, 46 βιβλία τον Νοέμβριο και μόλις 3 τον τραγικό Δεκέμβρη. Για να καταλάβουμε την τάξη μεγέθους, προσθέτω ότι τη χρονιά πριν την κήρυξη του Πολέμου, το 1939, είχαν εισαχθεί 3.175 και το 1946 1.708 βιβλία. Να σημειωθεί ότι στο Βιβλίο Δωρεών το έτος εισαγωγής του βιβλίου δεν ταυτίζεται πάντα με το έτος έκδοσής του, γεγονός που εξηγεί και τις αποκλίσεις στους αριθμούς εισαγωγών Εθνικής Βιβλιοθήκης και Βιβλιοθήκης της Βουλής.

Διατρέχοντας, λοιπόν, τις σελίδες που αναφέρονται στα βιβλία που κατατίθενται στην Κατοχή φαίνεται ότι η Βιβλιοθήκη διατηρεί τον γενικό της χαρακτήρα που είχε καθιερωθεί από τα τέλη του 19ου αι., αφού και την περίοδο αυτή εισάγονται βιβλία πολλών διαφορετικών κατηγοριών· από ιατρική έως λογοτεχνία και από οικονομικά έως θεολογία. Από το σύνολο αυτών των βιβλίων, και όχι πάντα με κριτήριο την πο-

σότητα, ξεχωρίζω πέντε κατηγορίες που σχετίζονται απόλυτα με τη συγκυρία του Πολέμου και ξετυλίγονται παράλληλα με σχετικά γεγονότα και στιγμιότυπα. Σε αυτή την περιήγηση, βιβλία που βρήκαν έγκαιρα τον δρόμο τους στη Βιβλιοθήκη μας συναντούν κάποιες φορές βιβλία ή άλλα τεκμήρια που έφτασαν μεταπολεμικά. Μέσα σε αυτή τη συνάφεια, μαθαίνουμε περισσότερα στοιχεία για το τι παραγόταν και τι έφτανε στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, ενώ αναδύονται εναργέστερα ψηφίδες για τις συλλογικές ιδεολογίες της εποχής.

Α. Μια σειρά βιβλίων που κατατίθενται από το 1941 και εξής αναφέρονται στον ελληνο-ιταλικό πόλεμο. Βιβλία που καταγράφουν πρόσφατες αναμνήσεις από την πάνδημη συμμετοχή του ελληνικού λαού, στιγμές από το μέτωπο, ηρωικά εμβλήματα για απλούς στρατιώτες που δημιούργησαν το δικό τους, σύγχρονο έπος, στα βουνά της Αλβανίας. Βιβλία όπου το πένθος και ο φόβος νικούνται από την αισιοδοξία για την επόμενη μέρα, από την εθνική υπερηφάνεια για το ακατόρθωτο που έγινε εφικτό, για τη νίκη του Δαβίδ εναντίον του Γολιάθ, την πρώτη νίκη παγκοσμίως κατά των δυνάμεων του Άξονα. Βιβλία που αντανakλούν, βέβαια, και την προπαγάνδα των πρώτων μηνών του Πολέμου, όπως οργανώνεται από τη δικτατορία του Μεταξά.¹⁶ Τον ίδιο σκοπό, άλλωστε, εξυπηρετεί το κινηματογραφικό και φωτογραφικό υλικό της μεταξικής δικτατορίας, που, ανάμεσα σε άλλα πολύ σημαντικά για την περίοδο τεκμήρια, κατατέθηκε στη Βιβλιοθήκη μας από την οικογένεια Μεταξά. Το υλικό προσφέρθηκε στη συγκυρία μιας άλλης δικτατορίας, της απριλιανής, με στόχο την ίδρυση σε χώρο της Μπενακείου Βιβλιοθήκης ενός Μουσείου Μεταξά το 1972.¹⁷

Την τόνωση του ηθικού και την ψυχική ανάταση των στρατιωτών επιδιώκουν στους μήνες που διαρκεί ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος και έντυπα με πιο εύθυμο χαρακτήρα, όπως η *Πολεμική Σάτυρα* (sic), ευθυμογραφικό τεύχος που διανέμεται δωρεάν στους στρατιώτες και περιέχει χρονογραφήματα, σκίτσα, ποιήματα, ανέκδοτα εμπνευσμένα κατεξοχήν «από την κωμικότητα της ιταλικής νοοτροπίας» και με τον

Μουσολίνι στο επίκεντρο της χλεύης και της σάτιρας. Αυτή η έκδοση συμπληρώνει σκίτσα που κυκλοφορούν σε πολλές εφημερίδες της ίδιας εποχής εξευτελίζοντας τον εχθρό και αποτυπώνει το πνεύμα αντίστοιχων λαϊκών επιθεωρήσεων που παίζονταν στα θέατρα της Αθήνας πριν από τον Απρίλιο του 1941 (Φινίτο Μπενίτο, Μπόμπα του 1941, Το τσαρούχι, Μπράβο Κολονέλο, Κορόιδο Μουσολίνι).¹⁸

Γρήγορα, όμως, το γέλιο παγώνει και οι μουσικές σταματούν. Η κατάρρευση του μετώπου, η συνθηκολόγηση και η τριμελής Κατοχή της Ελλάδας μετατρέπει τη λαμπερή, αναγκαστική πολεμική περίοδο σε βάρβαρη σκλαβιά. Αναγκάζει τους στρατιώτες-νικητές να επιστρέψουν από το μέτωπο, να στοιβαχτούν στην Αθήνα εγκαταλελειμμένοι, ταπεινωμένοι, με σοβαρές σωματικές βλάβες. Και αυτοί, οι ανάπηροι του αλβανικού μετώπου, συνδέουν τον αγώνα στα βουνά της Αλβανίας με την αντίσταση στους δρόμους της Αθήνας. Η πλειοψηφία τους συμμετέχει στο ΕΑΜ, κατεβαίνει σε πορείες, οργανώνει απεργίες, γίνεται ένα πρωτοπόρο κομμάτι της Ελληνικής Αντίστασης που αντιμετωπίζεται με εχθρότητα από τις κατοχικές κυβερνήσεις, φυλακίζεται και αποτελεί -μαζί με τους πολιτικούς κρατούμενους- μία μόνιμη δεξαμενή που τροφοδοτεί τους Γερμανούς ναζί και τους Έλληνες συνεργάτες τους με κρατούμενους προς εκτέλεση.¹⁹

Β. Περνώντας από τον Πόλεμο στην Κατοχή, η δεύτερη κατηγορία βιβλίων που ξεχωρίζει στο Βιβλίο Δωρεών της Βιβλιοθήκης της Βουλής είναι μία σειρά γερμανο-ελληνικών και ιταλο-ελληνικών λεξικών και οδηγών τσέπης. Οι βρετανικές δυνάμεις έχουν αποχωρήσει, αν και ένας σημαντικός αριθμός τους έχει εγκλωβιστεί στην κατεχόμενη Ελλάδα, και η χώρα στο τέλος της άνοιξης του 1941 κατακλύζεται από Ιταλούς, Γερμανούς και στα βόρεια Βούλγαρους στρατιώτες. Ο Τύπος, που τους τέσσερις πρώτους μήνες του 1941 δημοσίευε αγγελίες για αγγλο-ελληνικές εκδόσεις χρήσιμες στις εν Ελλάδι αγγλικές δυνάμεις και για την ανάγκη επάνδρωσης δημοσίων υπηρεσιών (υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας) με Άγγλους διερμηνείς, γεμίζει με αγγελίες για την εκμά-

θηση γερμανικών, για την ανάγκη γερμανομαθών υπαλλήλων, για ελληνο-γερμανικά μεταφραστικά γραφεία και, βέβαια, με διαφημίσεις γερμανικών εταιρειών, π.χ. της εταιρείας Allianz Mannheim, που παρέχει ασφαλιστικές υπηρεσίες εν μέσω πολέμου και βομβαρδισμών, και της εταιρείας J. Jiele, που παράγει το χρήσιμο για την παιδική διατροφή εκχύλισμα βύνης Μάλτς Έξτρακτ -Maltzextrakt.

Στο πλαίσιο αυτό, λεξικά και οδηγοί για τις δυνάμεις του κατακτητή φαίνεται να αποτελούν εκδοτικό στόχο, κυρίως, κατά τους πρώτους μήνες της Κατοχής. Από τα τέλη Μαΐου έως τα τέλη Ιουλίου 1941 στη Βιβλιοθήκη της Βουλής εισάγονται 25 λεξικά (23 νέες εκδόσεις): μόνο τα δύο από αυτά είναι αγγλο-ελληνικά. Τα νέα λεξικά προορίζονται κυρίως για τους Ιταλούς και Γερμανούς στρατιώτες, περιέχουν λέξεις καθημερινής χρήσης (όπως η ώρα, τα χρώματα) και φράσεις, διατυπωμένες με μία ευγένεια που βρίσκεται σε αντίστιξη με τη σκληρότητα του κατακτητή. Ενδιαφέρον, όμως, έχει ότι παρέχουν στοιχεία για την καθημερινή ζωή των στρατιωτών στην πρωτεύουσα και αποτελούν ένα «τοπογραφικό» διάγραμμα για την Αθήνα της περιόδου. Λεξιλόγιο και πληροφορίες για ξενοδοχεία, καφεενεία, ζυθοπωλεία, για εστιατόρια και ζαχαροπλαστεία, για κουρεία, νοσοκομεία, φαρμακεία, για χώρους αναψυχής. Πληροφορίες για δρομολόγια λεωφορείων, αρχαιολογικούς χώρους, βιβλιοθήκες και σημαντικά κτήρια της πόλης. Και μαζί με αυτά λεξιλόγιο και ειδικές εκδόσεις που απευθύνονται κυρίως σε Ιταλούς στρατιώτες, για χαιρετισμούς και «γνωριμίες» με γυναίκες, όπως το *Il libro d'amore del soldato italiano in Grecia*.²⁰ Εκδόσεις που δίνουν έμφαση στο φλερτ και την ερωτική σχέση –οπότε και το λεξιλόγιο διαφοροποιείται– με φράσεις από «καλημέρα ωραία δεσποινίς», «ελάτε να κάνουμε έναν περίπατο», «έχετε ωραία μάτια», μέχρι «μου επιτρέπετε να φιλήσω αυτό το στόμα», «η αμφιβολία κάνει τον άνθρωπο δυστυχή», «σε ποθώ» με λεξιλόγιο για το σώμα της γυναίκας, για τα αντικείμενα που φορά και κρατά, και με λέξεις αμφιβόλου χρησιμότητας σχετικές με συναισθηματικές και ηθικές έννοιες, όπως η μελαγχολία, η απελπισία, η υποψία, η ελπίς, η υπόληψη, η αθωότης. Τα λεξικά αυτά φέρνουν στο

μυαλό τη δημόσια διαπόμπευση και τον εξευτελισμό στον οποίο υποχρεώθηκαν εκατοντάδες (ίσως και χιλιάδες) γυναίκες που κατηγορήθηκαν ότι είχαν συνάψει σχέσεις με τους κατακτητές στην Ευρώπη. Φέρνουν, επίσης, στο μυαλό την ελληνική εκδοχή, όπως περιγράφεται σε ένα πολύ κατοπινό μυθιστόρημα, στη *Μητέρα του Σκύλου* του Παύλου Μάτεσι, το οποίο αναφέρεται στη σύζυγο αγνοουμένου στην Αλβανία, που, βάζοντας πάνω από όλα την επιβίωση των παιδιών της, παραδίνεται ερωτικά στον εχθρό, με αποτέλεσμα τη δημόσια διαπόμπευσή της στην Απελευθέρωση.²¹

Γ. Μια τρίτη κατηγορία αποτελούν βιβλία αποκρυφισμού και μαγείας του εκδοτικού οίκου «Βιβλιοθήκη της Σφιγγός», που κατατίθενται όλα μαζί τον Ιανουάριο του 1943 από τον ιδρυτή και μεταφραστή των εκδόσεων Πέτρο Γκράβιγγερ. «Εδώ στον τόπο μας η αρρώστεια αυτή έχει εκδηλωθή πριν από πολλά χρόνια. Και τόσο πολύ, φαίνεται, έχει πιάσει ώστε υπάρχει στην Αθήνα και ειδικό βιβλιοπωλείο αποκρυφισμού και εσωτερισμού, που κάνει χρυσές δουλειές», σχολιάζει ο Κώστας Βάρναλης.²² Βιβλία που μιλούν για τη μαγική γλώσσα, τη δύναμη των αριθμών και τον μυστικισμό, βιβλία που θεωρούν «αδύνατη και μάταιη κάθε προσπάθεια μετασχηματισμού της πραγματικότητας με την επέμβαση της ανθρώπινης θελήσεως».²³ Βιβλία που προτείνουν μια ύπουλη φυγή και επιδιώκουν να αδρανοποιήσουν την αντίδραση ευάλωτων κοινωνικών στρωμάτων απέναντι στο κακό, σε μία περίοδο που φουντώνει η αντίσταση στις πόλεις και μεγάλες μάζες του πληθυσμού οργανώνονται για να πολεμήσουν τον κατακτητή. Μέσα από την καθημερινή του στήλη «Τέχνη και Ζωή» στην εφημερίδα *Πρωΐα*, ο Βάρναλης ηγείται της μάχης και κονιορτοποιεί με δυναμισμό και χιούμορ τις κοσμοσωτήριες λύσεις που ευαγγελίζονται οι σχετικές εκδόσεις. Νέα ανάγνωση αυτής της δωρεάς θα μπορούσε να προκύψει, μετά τον συσχετισμό αποκρυφισμού και ναζισμού που έχουν αναδείξει σύγχρονες έρευνες.

Δ. Μια τέταρτη κατηγορία βιβλίων σχετίζεται με ζητήματα της σκληρής καθημερινότητας του Πολέμου και της Κατοχής. Έντυπα με παρατηρήσεις για τα κρυοπαγήματα, επιστημονικές οδηγίες για τη χειρουργική του πολέμου, για τον προληπτικό εμβολιασμό κατά της επιδημικής δυσεντερίας, πρακτικές συμβουλές για το πλέξιμο, για τη διατήρηση τροφίμων ή για τη δημιουργία λαχανόκηπου καταγράφουν τρόπους αντιμετώπισης μιας απρόβλεπτης πραγματικότητας. Μέσα σε λίγους μήνες χιλιάδες κάτοικοι της Αθήνας βιώνουν τη ριζική αλλαγή στον τρόπο ζωής τους: η έλλειψη τροφίμων και καυσίμων, η επίταξη των μέσων μεταφοράς και οι ζημιές στο οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, οι ατέλειωτες ουρές και οι πολύωρες πεζοπορίες, οι κλοπές και οι ληστείες, οι σκληρές καιρικές συνθήκες, η μαύρη αγορά και ο πληθωρισμός μετατρέπουν την καθημερινότητά τους σε πραγματικό εφιάλτη. Αρκεί να αναφέρουμε ότι στην αρχή του Πολέμου οι καθημερινές εφημερίδες στοιχίζουν 2 δρχ. και στο τέλος του το κόστος τους είναι ένα δισεκατομμύριο. Το πιο μαύρο όμως σκηνικό, που άφησε ανεξίτηλα τα ίχνη του στον λαό και στις νοοτροπίες της ελληνικής κοινωνίας μέχρι και σήμερα, δημιουργείται από την πείνα. «Έτυχε μέρα, μέρα μεσημέρι, που για να πας από την πλατεία της Ομόνοιας στο Σύνταγμα, στο κέντρο της πρωτεύουσας, έπρεπε να σταματάς κάθε λίγο, για να μη σκοντάψεις πάνω στους πεθαμένους της πείνας», γράφει ο Θράσος Καστανάκης στην εισαγωγή του βιβλίου 1941. *Η Μάχη της Πείνας*.²⁴ Έκδοση που τυπώνεται ένα χρόνο μετά το τέλος του πολέμου, οπότε και εισάγεται στη Βιβλιοθήκη. Έκδοση φιλοτεχνημένη από τη ζωγράφο Ελένη Θεοχάρη-Περάκη, εικαστικό που εισήγαγε το κουκλοθέατρο στην Ελλάδα, δίνοντας παραστάσεις σε νοσοκομεία και εστίες συσσιτίων της κατοχικής Αθήνας. Η πείνα, πανταχού παρούσα...

Αποκαλυπτικές είναι οι αφηγήσεις για την εξαθλίωση και την απόγνωση, για τις αποσπασματικές προσπάθειες επιβίωσης, αλλά και για το επακόλουθα αναδυόμενο μεγαλειώδες αντιστασιακό κίνημα, όχι μόνο σε λογοτεχνικά βιβλία αλλά και σε αρκετά ημερολόγια της Κατοχής, που κρατιούνται άλλοτε πιο άτακτα κι άλλοτε πιο συστηματικά,

μα πάντα στα κρυφά, και στο σύνολό τους βλέπουν το εκδοτικό φως μετά την Απελευθέρωση, οπότε και φτάνουν στη Βιβλιοθήκη της Βουλής.²⁵ Αποκαλυπτικά, όμως, είναι και βιβλία που εισάγονται μεν μεταπολεμικά, αλλά εκδίδονται μέσα στον Πόλεμο, όπως *Η Κόλαση των παιδιών της Λιλίκας Νάκου*²⁶ και η ξενόγλωσση έκδοση *Starvation in Greece*,²⁷ με φωτογραφίες και κείμενα που έφυγαν κρυφά από την Ελλάδα και εκδόθηκαν στο εξωτερικό για να ευαισθητοποιήσουν τους ξένους σχετικά με το τεράστιο επισιτιστικό πρόβλημα που αντιμετώπιζε η χώρα.

Τη δική του κραυγή αγωνίας για τα δεινά που προκαλεί η Κατοχή υψώνει *Μέσ' από τα τείχη* ο λογοτέχνης Σωτήρης Σκίπης, στην ομώνυμη ποιητική του αφήγηση, που γράφεται το 1943. Ξεχωριστό βιβλίο, όπως αποδεικνύεται, και είναι πολλοί οι λόγοι· δείγμα αντιστασιακής ποιήσης, μέσα στη δίνη του Πολέμου, με προσωπική αφιέρωση του ποιητή «Στο μεγάλο μας πολιτικό κ. Γεώργιο Καφαντάρη μ' αγάπη και θαυμασμό», εικονογραφημένο με μοναδικά χαρακτηριστικά του Σπύρου Βασιλείου, αλλά επιπλέον, όπως με συγκίνηση διαπίστωσα ανοίγοντάς το, μία από τις σπάνιες, αριθμημένες χειρόγραφες εκδόσεις, που κυκλοφόρησαν χέρι με χέρι, στον στενό κύκλο των συντελεστών της το 1943. Το βιβλίο, βέβαια, δεν εισάγεται τότε στη Βιβλιοθήκη, αλλά δέκα χρόνια αργότερα, το 1953, αναδεικνύοντας τον σημαντικότερο ρόλο που έχουν παίζει οι δωρεές προσωπικοτήτων στον εμπλουτισμό της Βιβλιοθήκης μας. Τότε, η χήρα του Γεωργίου Καφαντάρη, εκτελώντας την επιθυμία του Έλληνα πολιτικού, καταθέτει στη Βουλή την προσωπική του βιβλιοθήκη, συγκροτημένη στο πέρασμα των χρόνων με «στοργή» και «με στερήσεις».²⁸

Ε. Σε όλες τις περιόδους κρίσης, για να περάσουμε στην πέμπτη κατηγορία, οι άνθρωποι στρέφονται στο παρελθόν. Η μακράιωνη ελληνική ιστορία αποτελεί δεξαμενή από την οποία αντλούν όχι μόνο οι Έλληνες και οι σύμμαχοί τους, αλλά και οι κατακτητές. Την περίοδο της Κατοχής εισάγονται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής γερμανικές εκδόσεις που

επιτάσσουν το κλασικό παρελθόν, εκθειάζοντας το αρχαιοελληνικό κάλλος και κλέος, αλλά και εκδόσεις προπαγάνδας της ιταλικής κατοχής, που κάνουν λόγο για μια «προαιώνια ιταλοελληνική αλληλεγγύη», σε αντιδιαστολή, μάλιστα, με την αιώνια εχθρά Αγγλία.²⁹ Ο Χίτλερ στον λόγο του στο Ράιχσταγκ, στις 4 Μαΐου 1941, λίγες μέρες μετά την είσοδο των γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα και την κατάλυση κάθε έννοιας ελευθερίας, θα αναφέρει τον σεβασμό του «για τον πολιτισμό και τις τέχνες της χώρας, που ήταν η κοιτίδα του κάλλους και του ανθρώπινου μεγαλείου» –χωρίς, εννοείται, καμία αναφορά στην αθηναϊκή δημοκρατία(!)– ενώ ο Μουσολίνι θα βιαστεί να ανέβει και να φωτογραφηθεί στην Ακρόπολη, κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 1942. Το γεγονός καλύπτουν οι υπό λογοκρισία ελληνικές εφημερίδες και με «άρθρα αθλίων τινών χαιρετιζόντων την άφιξίν του»³⁰ η ιδιαίτερα σπάνια σήμερα εφημερίδα «Κουαδρίβιο», ελληνική έκδοση της ιταλικής εφημερίδας «Τίβερης» «αφιερωμένη στην ελληνο-ιταλικήν συνεργασίαν», που κατατίθεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής τρία χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου. Με την εφημερίδα συνεργάζονται και Έλληνες, «περισσότεροι απ' ό,τι περιμέναμε», όπως σημειώνει ο Θεοτοκάς με πικρία το 1942.³¹

Στην Ακρόπολη, βέβαια, είχαν επιδιώξει να φωτογραφηθούν και στρατιώτες των συμμάχων, όπως οι Αυστραλοί που αποβιβάστηκαν την άνοιξη του 1941 στην Ελλάδα, όταν ήταν ακόμη ζωντανή η ελπίδα αναχαίτισης της επέλασης του Άξονα. Μα και η πρώτη αντιστασιακή κίνηση των Ελλήνων γίνεται εκεί. Οι νεαροί φοιτητές, μικροί –μεγάλοι– ήρωες Μανόλης Γλέζος και Λάκης Σάντας κατεβάζουν τη νύχτα της 30ής Μαΐου 1941 τη σβάστικα από τον ιερό βράχο.

«Η πρώτη μας σκέψη ήταν να πάμε στη Μπενάκειο Βιβλιοθήκη, να ανοίξουμε τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του 'Πυρσού' στο λήμμα 'Ακρόπολις' να διαβάσουμε ό,τι υπάρχει γύρω από αυτήν και να ξεσηκώσουμε τα σχεδιαγράμματα».³²

Για τους Έλληνες, η επιστροφή στο παρελθόν είναι παρηγοριά και δύναμη. Η αρχαιότητα και η Επανάσταση αποτελούν τις δύο μεγάλες πηγές έμπνευσης, για τη δημοκρατία και την ελευθερία. Ψευδώνυμα, όπως Άρης, Περικλής, Ορέστης, Ανταίος ή Κολοκοτρώνης, Ξάνθος, αλλά και Έλληνας, ονόματα οργανώσεων, όπως ο Θεσσαλικός Ιερός Λόχος και η Φιλική Εταιρεία Νέων, το σύνθημα «Ελευθερία» με μπογιά στους τοίχους, οι εορτασμοί της 25ης Μαρτίου, που εξελίσσονται σε οργανωμένες, μαζικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, συνδέουν το ένδοξο παρελθόν με το σκοτεινό παρόν.³³

Ο νέος της ΕΠΟΝ πλάθεται, επισημαίνει ο Πέτρος Ανταίος, «να προχωρεί στη μάχη της Αντίστασης, πιασμένος χέρι-χέρι με το λεβέντικο κλεφτόπουλο του Εικοσιένα και τον ρωμαλέο έφηβο της Αθηναϊκής Δημοκρατίας». Η αγωνιστική του μορφή φωτίζεται «απ' τη λάμψη του καριοφυλιού και την αντάγεια της αρχαίας ασπίδας».³⁴

Ταυτόχρονα, όμως, το Βυζάντιο δεν αγνοείται. Λίγες μέρες μετά την έναρξη της γερμανικής Κατοχής, η εφημερίδα *Πρωΐα* ξεκινά ειδικό αφιέρωμα στο Βυζάντιο, τη «χρυσή γέφυρα μεταξύ του αρχαίου ελληνισμού και του σημερινού», ενώ ξεχωρίζουν, ως πρότυπα αγώνα, μαζί με τους κλέφτες, οι ακρίτες, και πάνω απ' όλους ο Διγενής. «Οι ιστορικοί του μέλλοντος θα μας πούνε μια μέρα πως οι τσολιάδες του 1940-1941 βρήκαν στην ζωντανή παράδοση του επικού Βυζαντίου τη δύναμη να σώσουν την τιμή, όχι μόνο του Γένους σας, αλλά και της Ευρώπης μας» γράφει από τις ΗΠΑ που έχει καταφύγει με την έκρηξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Βέλγος βυζαντινολόγος Henri Grégoire στον πρόλογο του *Διγενή Ακρίτα* το 1942. Ακριτικά θα γράψει μέσα στην Κατοχή ο Άγγελος Σικελιανός,³⁵ για τον Διγενή θα γράψουν και ο Σωτήρης Σκίπης και ο Άγις Θέρος το 1943,³⁶ σε βιβλία που αποκτά η Βιβλιοθήκη της Βουλής μετά τον πόλεμο.

Επιπλέον, ξεχωρίζει, ως πρόδρομος της λευτεριάς, ο Ξεσηκωμός του 1821· ο Κωστής Παλαμάς προτρέπει τη νέα γενιά, ήδη από τον Νοέμβριο του 1940, να μεθύσει «με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα».³⁷ Και ο Άγγελος Σικελιανός, που ηγείται της πνευματικής Αντίστασης, θα γράψει

για την *Ανάσταση* με αφορμή την εθνική επέτειο της 25ης Μαρτίου: «Τα χελιδόνια του θανάτου, Σου μηνούν μιαν άνοιξη /καινούργια, Ελλάδα, κι απ' τον τάφο Σου γιγάντια γέννα. /Μάταια βιγλίζει των Ρωμαίων η κουστωδιά τριγύρα Σου./ Ακόμα λίγο, κι ανασταίνεσαι σε νέο Εικοσιένα». Στο '21, άλλωστε, θα αναφερθεί και ο Γεώργιος Παπανδρέου στον θυλικό πια *Λόγο της Απελευθερώσεως*, προσθέτοντας και μία άλλη παράμετρο. «Η εποχή μας ανήκει βεβαίως εις άλλον αιώνα, έχει όμως πολλές ομοιότητας με την εποχήν του '21. Και σήμερα, όπως και τότε, εξερχόμεθα από τον αγώνα πλήρεις από δόξαν, ερείπια και διχόνοιαν».

Ως επαναστατική μορφή, όμως, στα τελευταία χρόνια της Κατοχής ξεχωρίζει ο Ρήγας. Πηγή έμπνευσης που συνδυάζει το εθνικοαπελευθερωτικό, το δημοκρατικό και το διεθνιστικό, ο Ρήγας δίνει το όνομά του σε στρατιωτικά σώματα του ΕΛΑΣ στην Αντίσταση, σε έντυπα, εφημερίδες και τυπογραφείο, κυρίως στη γενέτειρά του τη Θεσσαλία. Εκεί θα ανέβει το 1944 από την ΕΠΟΝ και το θεατρικό του Βασίλη Ρώτα «Ρήγας Βελεστινλής», έργο γραμμένο στη δικτατορία του Μεταξά και ήδη παιγμένο στην Ακροναυπλία, στο στρατόπεδο Τρικάλων και σε άλλες φυλακές και στρατόπεδα πολιτικών κρατουμένων. Τον Ρήγα σπορέα της λευτεριάς θα ζωγραφίσει ο Ασαντούρ Μπαχαριάν στο πανό του ΕΑΜ την 25η Μαρτίου του 1943, τον Ρήγα τροβαδούρο της ελευθερίας θα χαράξει, για την ίδια επέτειο, η Βάσω Κατράκη στο λεύκωμα που παράνομα κυκλοφορεί το ΕΑΜ. Ο Ρήγας «άγγελος νέου βαγγελισμού,/ και του σεισμού/ προφήτης και διαλαλητής/ και ξυπνητής» αποτελεί κεντρική μορφή στην ποιητική συλλογή *Δρακογενιά* του Άγι Θέρου του 1943· μία ακόμη χειρόγραφη έκδοση με ιδιόχειρη αφιέρωση του συγγραφέα στον Γεώργιο Καφαντάρη, φιλοτεχνημένη με χαρακτηριστικά του Σπύρου Βασιλείου, που κυκλοφορεί σε περιορισμένα αντίγραφα και φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη, χάρη στη δωρεά του 1953.

Πολύ συνοπτικά να αναφέρω πως την εικόνα αυτή των βιβλίων της Κατοχής συμπληρώνουν αρχειακές συλλογές που κατατίθενται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής έως και τις μέρες μας. Χωρίς να συγκροτούν διακριτά σύνολα για την περίοδο του ελληνο-ιταλικού πολέμου και της

Κατοχής, οι συλλογές περιλαμβάνουν τεκμήρια που αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν λειτουργούν, μεταξύ τους, συμπληρωματικά. Για παράδειγμα, η επίσημη παρουσία του Εμμανουήλ Τσουδερού ως πρωθυπουργού στο διάγγελμά του το 1941, κατά την αναχώρηση της ελληνικής κυβέρνησης για την Κρήτη, καθώς και σε διατάγματα που δημοσιεύονται στα ΦΕΚ της εξόριστης κυβέρνησης, παίρνει χρώμα σε χειρόγραφα έγγραφα από το Αρχείο της κόρης του Βιργινίας Τσουδερού, που φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής· ή στην μεταξύ τους αλληλογραφία, όπου οι πληροφορίες για τις πολιτικές εξελίξεις ανακατεύονται με τις προσωπικές του σκέψεις για πρόσωπα και καταστάσεις, με συζητήσεις για οικογενειακά θέματα και με πατρικές νουθεσίες.³⁸ Και βέβαια, αποκτά ηχώχρωμα, όταν ακουστεί από το BBC –αντίγραφο εκπομπών της Ελληνικής Υπηρεσίας του BBC κατατέθηκε το 2006 στη Βιβλιοθήκη της Βουλής– η φωνή του στο επίσημο διάγγελμα προς τους σκλαβωμένους Έλληνες, την Πρωτοχρονιά του 1942.³⁹

Θα ήθελα να τελειώσω την παρουσίαση αυτή με ένα ποίημα από το Αρχείο του Αντώνη Σαμαράκη, μέλους του ΕΑΜ από το 1942, που κατατέθηκε λίγα χρόνια πριν στη Βιβλιοθήκη της Βουλής. Συμβολικά επέλεξα και το εξώφυλλο της γερμανικής έκδοσης του *Λάθους*. Το ποίημα με τίτλο «Ένα παιδί γράφει στο Θεό», γραμμένο ανάμεσα σε αρκετά άλλα την περίοδο του πολέμου αρχικά, ξαναδουλεμένο στη συνέχεια, αποτυπώνει πώς το μαύρο και το άσπρο συνυπάρχουν, όπως η αλήθεια με το παραμύθι ή όπως ο ενθουσιασμός της Απελευθέρωσης με την επόμενη σκληρή μέρα του εμφυλίου που ξημέρωσε νωρίς. Ο Σαμαράκης επαναφέρει στα μεταπολεμικά γραπτά του τον φόβο του Πολέμου και την αγωνία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, και ως μόνη πρόληψη την άγρυπνη συνείδηση μαζί με την προάσπιση μιας κοινωνίας ελεύθερης και δίκαιης, ακόμη και γι' αυτούς που δεν έχουν φωνή:

Μ' ένα ξύλινο σπαθάκι και δυο ψεύτικα μουστάκια
παίρνω φόρα και στη μάχη τους στρατιώτες μου οδηγώ.
Τους στρατιώτες... μια ντουζίνα μολυβένια

στρατιωτάκια.

Κι έτσι τώρα παριστάνω τον μεγάλο στρατηγό.

Άναψε μεγάλη μάχη. Με το ξύλινο σπαθάκι
πάνω κάτω στην αυλή μας. Τι κακό, τι ταραχή!
Όμως, την επίθεσή μου τη διακόπτω για λιγάκι,
γιατί μέσα μου είναι κάτι... κατιτί σαν προσευχή.

Όλοι οι στρατηγοί του κόσμου, δώσε, Θεέ μου,
να 'χουν τώρα
τα μουστάκια τους σκισάρει μ' ένα καρβουνάκι, και
το σπαθί τους που τραβάνε στη μεγάλη τους τη φόρα,
δώσε, Θεέ μου, να 'ναι μόνο από αθώο κοντραπλακέ.

Δώσε ακόμη να μην έχουν στο μυαλό τους άλλη έγνοια,
τα κουμπιά τους να γυαλίζουν της μεγάλης τους στολής
και να οδηγούν στη μάχη στρατιωτάκια μολυβένια
μέσ' από τ' άσπρα και τα μαύρα τα πλακάκια της αυλής.⁴⁰

Δρ Μαρία Βλασσοπούλου

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Προϊσταμένη

του Τμήματος Μπενακείου Βιβλιοθήκης

και Συλλογών Πολιτικών Προσωπικοτήτων

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, φ. 4/ 24.10.1944. Το βασιλικό διάταγμα εκδόθηκε «προτάσει» του Φ. Μανουηλίδη, υπουργού εσωτερικών της κυβέρνησης Γεωργίου Παπανδρέου, που είχε ορκιστεί μόλις την προηγούμενη ημέρα.
2. Το ποίημα «Τελευταίος σταθμός» περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή *Ημερολόγιο Καταστρώματος*, Β' (Σεφέρης 1976:215).
3. Οι εκδηλώσεις «12 Οκτωβρίου 1944. Η Αθήνα Ελεύθερη» ξεκίνησαν το 2014. Από το 2017, το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, η Περιφέρεια Αττικής, ο Δήμος Αθηναίων, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και η ΕΡΤ έχουν αναλάβει την επίσημη διοργάνωση και υποστηρίζουν ένα σύνολο δράσεων για την ανάδειξη της επετείου της απελευθέρωσης της πρωτεύουσας από τις ναζιστικές δυνάμεις κατοχής τον Οκτώβριο του 1944 ως μιας πάνδημης γιορτής της πόλης.
4. Για την ιστορία της Ελλάδας στην περίοδο της Κατοχής, βλ. ενδεικτικά Χαραλαμπίδης 2012, Βόγλης 2008 και 2010, Παναγιωτόπουλος 2003, Χατζηπατέρας-Φαφαλιού 2002-2003, Χατζηιωσήφ 2007, Mazower 1994, Φλάισερ [1989-1995].
5. Με νόμο που δημοσιεύεται τον Μάιο του 1936 «εκ των Βιβλιοθηκών της Βουλής η Βιβλιοθήκη Ψυχάρη-Μπενάκη διατηρείται ως φιλολογική τοιμή (...) Άπασα η παλαιά Βιβλιοθήκη μεταφέρεται εις το νέον κτίριον των Παλαιών Ανακτόρων». Ν. 3/1936 (ΦΕΚ Α' 202/12.5.1936), άρθρο 7.
6. Για την ιστορία του κτηρίου την περίοδο της Κατοχής, βλ. Χατζηβασιλείου 2009:191-193 και Δεμενεγή-Βιριράκη 2007:182-183.
7. Scoréteas 1954:226. Σύμφωνα με τον Πλαγιάννη (1962:46), πριν από τη δικτατορία του Μεταξά, υπάρχουν 350 υπάλληλοι και κλητήρες Βουλής και Γερουσίας.

8. Αναγκαστικοί νόμοι 36/1936, 834/1937 και 977/1937. Ο Δημήτριος Πλαγιάννης, ο οποίος ορίστηκε γενικός γραμματέας των υπηρεσιών της Βουλής στις 11 Αυγούστου 1936 από τον Θεμιστοκλή Σοφούλη, που δεν είχε παυθεί ακόμη από τα καθήκοντα του Προέδρου της Βουλής, αναφέρει ότι ο Σοφούλης τόνισε πως έπρεπε να προσπαθήσουν με κάθε τρόπο «να περισωθή το ανθρώπινον υλικόν». Και συμπληρώνει: «πράγματι ουδείς απελύθη» (Πλαγιάννης 1962:46).
9. Αναγκαστικός νόμος 2924/1941.
10. Για το κάψιμο των βιβλίων κατά την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά, βλ. Λιναρδάτος 1967:63.
11. «Πας τυπογράφος, ή λιθογράφος ή συγγραφεύς ή εκδότης υποχρεούται αλληλεγγύως προτού θέσωσιν καθ' οιονδήποτε τρόπον εις κυκλοφορίαν βιβλίον, λιθογράφημα και παν εν γένει έντυπον, συμπεριλαμβανομένων και των γεωγραφικών ή άλλων Χαρτών, να καταθέτωσιν εκ τούτων αντίτυπα ανά δύο δια την Εθνικήν Βιβλιοθήκην, εν δια την Βιβλιοθήκην της Βουλής και εν δια την τυχόν υπάρχουσαν δημοσίαν, δημοτικήν ή κοινοτικήν Βιβλιοθήκην εν τη Δημοτική ή κοινοτική περιφερεία εν η γίνεται η έκδοσις...» (αναγκαστικός νόμος 1562/1939, άρθρο 1). Ο νόμος αυτός αντικαθιστά τους Ν. ΓΧΛΖ/1910 (υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ο Ανδρέας Παναγιωτόπουλος) και Ν. 654/1915 (υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ο Χαράλαμπος Βοζίκης). Η κατοχική κυβέρνηση Ράλλη ανανεώνει την υποχρέωση κατάθεσης με το Ν. 880/1943, προσθέτοντας ως αποδέκτη ενός αντιτύπου και την Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη.
12. Τα βιβλία που εισάγονται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής τόσο επί Μεταξά όσο και μέσα στην Κατοχή συνοδεύονται από τη σχετική σφραγίδα της υποχρεωτικής κατάθεσης, που έχει ένα μικρό λάθος στη χάραξή της, αφού αναφέρεται στον άσχετο με το θέμα αναγκαστικό νόμο 1561 αντί του αναγκαστικού νόμου 1562/1939. Παρά το λάθος, όμως, για τον ερευνητή η σφραγίδα αυτή αποτελεί σήμα κατατεθέν για το χρονικό διάστημα εισαγωγής του βιβλίου στη Βιβλιοθήκη.
13. Ειδικά για τη λογοτεχνική παραγωγή της Κατοχής, βλ. Αργυρίου 2003, Κα-

- στρινάκη 2005 & 2007, Πορφύρης 1962. Για την παρουσία των πνευματικών ανθρώπων στην Εθνική Αντίσταση, βλ. Μαχαίρας 1999, Μπαχαριάν-Ανταίος [1988] και το αφιέρωμα «Αντίσταση», στο περ. *Επιθεώρηση Τέχνης*, 1962.
14. Για την εκδοτική δραστηριότητα της Κατοχής, βλ. Γανιάρης 1962.
 15. Πορφύρης 1962:357.
 16. Πετράκη 2006 και 2014:200-231.
 17. Βλασσοπούλου-Ριζάκη 2006:225-230.
 18. Από τα θεάματα που εντοπίζονται στις εφημερίδες τον Ιανουάριο του 1941 ξεχωρίζουμε: Θέατρο Αργυροπούλου - «Φινίτο, Μπενίτο», Βρετάννια (Αυλωνίτης) - «Κορόιδο Μουσσολίνι», Κυβέλης (Οικονόμου) - «Μπόμπα του 1941», Αλίκης - «Μπράβο Κολονέλο», Αλάμπρα - «Το τσαρούχι», Μοντιάλ (Θέατρον Στρατιώτου) - «Πολεμική Επιθεώρησης». Πιθανόν η διακωμώδηση να συνεχίστηκε για λίγο και μετά την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα, αφού σε εφημερίδα των αρχών Ιουνίου 1941 (εφημερίδα «Πρωΐα», 3 Ιουνίου 1941) δημοσιεύεται η απαγόρευση που εξέδωσε η Διεύθυνση Αστυνομίας Αθηνών σχετικά με τη χρήση «δίσκων γραμμοφώνου με περιεχόμενον ονειδιστικών ή σατυρικών εις βάρος αρχηγών ή άλλων προσωπικοτήτων ή των στρατευμάτων των φιλικών χωρών του άξονος».
 19. Γκλαβίνας-Χαραλαμπίδης 2018.
 20. Barbuni-Procopidi 1941.
 21. Παύλος Μάτεσις, *Η μητέρα του σκύλου*, Αθήνα 1990. Για μία ερμηνευτική ανάλυση του έργου, βλ. Ευγενία Μαρινάκου, «Επαίτες-Πρόσωπα της Ιστορίας στο μυθιστόρημα «Η μητέρα του σκύλου» του Παύλου Μάτεσις», *Θέματα Λογοτεχνίας* (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2013), σ. 147-161.
 22. Εφημερίδα «Πρωΐα», 19 Ιουνίου 1941, σ. 1.
 23. Εφημερίδα «Πρωΐα», 19 Ιουλίου 1941, σ. 1.
 24. Περάκη-Θεοχάρη 1945.
 25. Μεγάλη είναι η παραγωγή ημερολογίων τόσο κατά τον ελληνο-ιταλικό όσο και στην περίοδο της Κατοχής. Για τα χρόνια της Κατοχής, ενδεικτικά αναφέρω τις ημερολογιακές καταγραφές του Μίνου Δούνια, του Ροζέ Μιλλιέξ, του Γιώργου Θεοτοκά, της Ιωάννας Τσάτσου και του Χρήστου Χρηστίδη.

26. Η ξενόγλωσση έκδοση *L'Enfer des Gosses* περιλαμβάνει κείμενα που δημιουργήθηκαν κατά την εθελοντική εργασία της Λιλίκας Νάκου σε νοσοκομείο παιδών στην Αθήνα, στη διάρκεια της Κατοχής. Τα κείμενα φυγαδεύτηκαν στην Ελβετία και δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες για να ενισχύσουν τον έρανο του Ερυθρού Σταυρού. Στη συνέχεια εκδόθηκαν σε τόμο, στη γαλλική, αγγλική, αλλά και στην ελληνική γλώσσα με τον τίτλο *Η Κόλαση των παιδιών*.
27. Hourmouzios 1943.
28. Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, Συνεδρίαση ΑΖ', Παρασκευή 15 Μαΐου 1953, σ. 744-745.
29. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά: «Επί τρεις εν τούτοις και πλέον γενεάς, ούτε η μία ούτε η άλλη χώρα ετόλμησαν ν' αναλάβουν την πρωτοβουλίαν της αποτινάξεως του καταστρεπτικού Βρεταννού κυριάρχου από τον Μεσογειακόν χώρον. Οπωσδήποτε όμως, μετά τον παγκόσμιον πόλεμον, ιδού η Φασιστική Ιταλία, ήτις μετά θάρρους ανέλαβε τον επικίνδυνον και ιστορικόν αυτόν ρόλον», *Η προαιώνιος ιταλο-ελληνική αλληλεγγύη*, Αθήνα 1942, σ. 28.
30. Ο φάκελος που περιλάμβανε τα φύλλα της εφημερίδας που κατατέθηκαν στη Βιβλιοθήκη της Βουλής φέρει την ενδεικτική ετικέτα: «Το φυλλάδιον της εν Αθήναις εκδιδομένης κατά την κατοχήν ελληνιστί ιταλικής εφημερίδος «Κουαδρίβιο» περιεχούσης εικόνας του επισκεφθέντος τότε τας Αθήνας Μουσσολίνη και άρθρα αθλίων τινών Ελλήνων χαιρετιζόντων την άφιξίν του».
31. Από την ημερολογιακή καταγραφή του Θεοτοκά, στις 31.3.1942.
32. Μωραΐτης 2010:60.
33. Βλ. και Ανταίος 1977:71: «Οι ίδιες οι ιστορικές μορφές, οι επέτειες, τα εθνικά μας χρώματα και σύμβολα, γράφει ο Πέτρος Ανταίος, αναβαφτίζονταν στο αίμα των καινούργιων ηρώων, στην αίγλη των νέων ιδανικών της κοινωνικής δικαιοσύνης. Άλλαζαν προοπτική και από ιστορικά ορόσημα του παρελθόντος, γίνονταν σινιάλα αγώνα, αναβαθμοί στη μαρτυρική πορεία του έθνους προς την εθνική και κοινωνική απελευθέρωση».

34. Ανταίος 1977:72.
35. Σικελιανός 1944.
36. Σκίπης 1943 και Θέρος 1943.
37. Παλαμάς [1967]:194.
38. Αρχείο Βιργινίας Τσουδερού, φακ. 2.35, έγγρ. 23 και 24.
39. GRECD138/Band11/Premier TSOUDEROS New Year's Message 1942.
40. Σαμαράκης 2008:139.

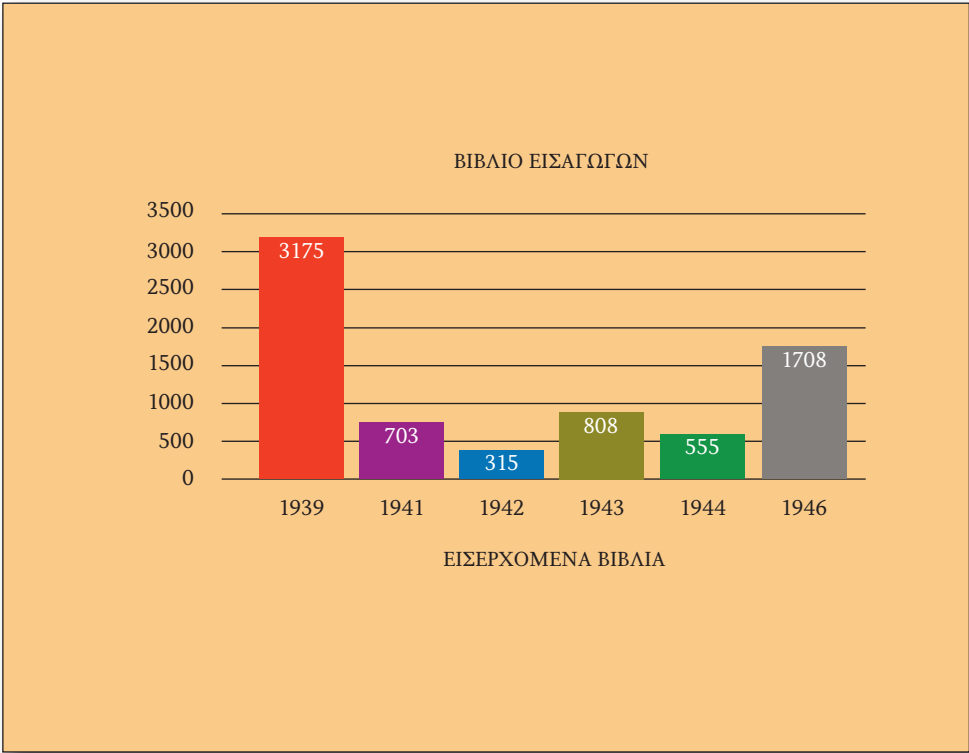
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

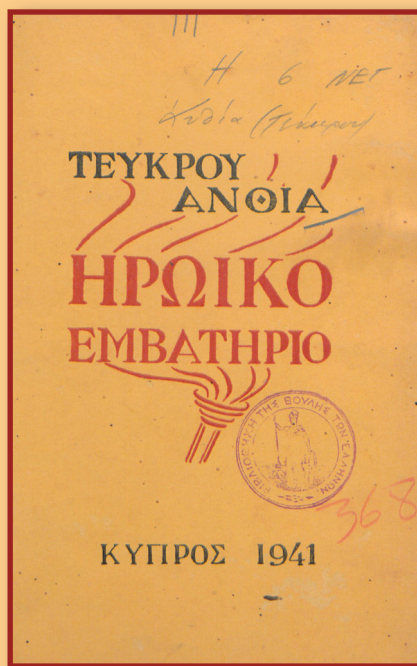
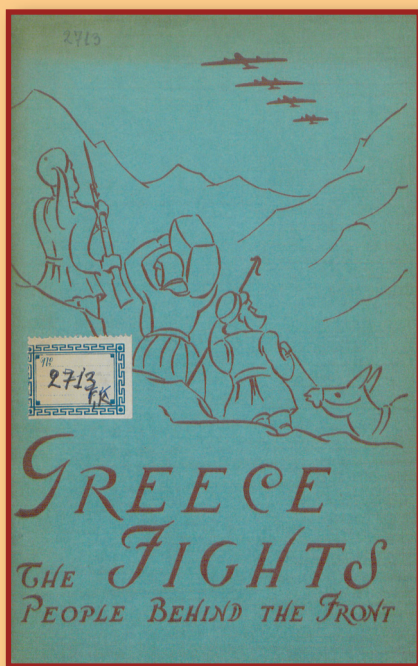
- . 1942. *Η προαιώνιος ιταλο-ελληνική αλληλεγγύη*, Αθήνα.
- BARBUNI, S. – PROCOPIDI, T. 1941. *Il libro d'amore del soldato italiano in Grecia*, Αθήνα, Καϊτατζής.
- GRÉGOIRE, H. 1942. *Ο Διγενής Ακρίτας: η βυζαντινή εποποιία στην ιστορία και στην ποίηση*, Νέα Υόρκη.
- HOURLMOUZIOS, S.-L. (επιμ.), 1943. *Starvation in Greece*, Λονδίνο.
- MAZOWER, M. 1994. *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- NAKOS, L. 1946. *L'Enfer des Gosses*, Lausanne.
- SCORÉTÉAS, S. 1954. *La Bibliothèque de la Chambre*, Αθήνα.
- ΑΝΤΑΙΟΣ, Π. 1977. *Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ*, Αθήνα.
- ΑΡΓΥΡΙΟΥ, Α. 2003. *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της στους δύστηνους καιρούς 1941-1944*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- ΒΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΥ, Μ. – ΡΙΖΑΚΗ, Ε. 2006. «Η 'Αρχαική Συλλογή του Ιωάννη Μεταξά' στη Βιβλιοθήκη της Βουλής», *Αρχειοτάξιο* 8 (2006), 225-230.
- ΒΟΓΛΗΣ, Π. 2008. «Οι μνήμες της δεκαετίας του 1940 ως αντικείμενο ιστορικής ανάλυσης: μεθοδολογικές προτάσεις», στο Ρίκη Βαν Μπουσχότεν – Τασούλα Βερβενιώτη – Ευτυχία Βουτυρά – Βασίλης Δαλκαβούκης – Κωνσταντίνος Μπάδα (επιμ.), *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 61-80.
- ΒΟΓΛΗΣ, Π. 2010. *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- ΓΑΝΙΑΡΗΣ, Χ. 1962. «Η εκδοτική δραστηριότητα στην Κατοχή», περ. *Επιθεώρηση Τέχνης*, αφιέρωμα «Αντίσταση», τχ. 87-88, 322-335.
- ΓΚΛΑΒΙΝΑΣ, Γ. – ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, Μ. (επιμ.) 2018. *14 Ιστορίες Αντίστασης*, Αθήνα.
- ΔΕΜΕΝΕΓΗ-ΒΙΡΙΑΚΗ, ΑΙ. 2007. *Παλαιά Ανάκτορα Αθηνών – Το κτήριο της Βουλής των Ελλήνων*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων.
- ΘΕΟΤΟΚΑΣ, Γ. 2005. *Τετράδια ημερολογίου, 1939-1953*. Πρόλογος Μαρκ Μαζάουερ, εισαγωγή-επιμέλεια Δημήτρης Τζιόβας, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- ΘΕΡΟΣ, Α. 1943. *Δρακογενιά, εικονογράφηση Σπύρου Βασιλείου*, Αθήνα, Εργαστήρι.

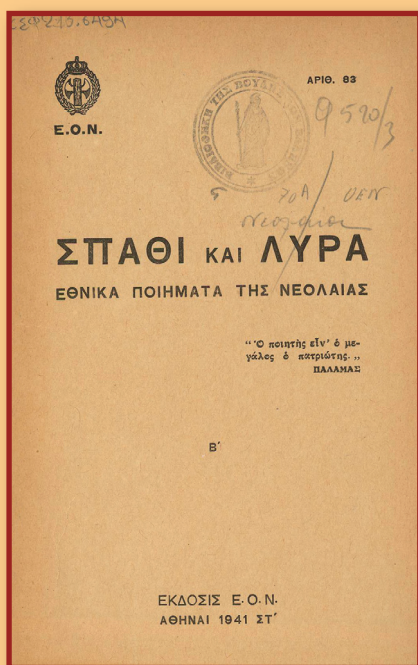
- ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ, Α. 2005. *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950*, Αθήνα, Πόλις.
- ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ, Α. 2007. «Η λογοτεχνία στην Κατοχή», στο: Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αι.*, τ. Γ2, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 302-333.
- ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ, Σ. 1967. *Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου*, Αθήνα.
- ΜΑΡΙΝΑΚΟΥ, Ε. 2013. «Επαίτες -Πρόσωπα της Ιστορίας στο μυθιστόρημα «Η μητέρα του σκύλου» του Παύλου Μάτεσι», *Θέματα Λογοτεχνίας*, τχ. Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου, 147-161.
- ΜΑΤΕΙΣ, Π. 1990. *Η μητέρα του σκύλου*, Αθήνα.
- ΜΑΧΑΙΡΑΣ, Ε. 1999. *Η τέχνη της αντίστασης: ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, μουσική, τραγούδια, ζωγραφική, χαρακτηριστική, γλυπτική, φωτογραφία*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- ΜΙΛΛΙΕΣ, Ρ. 1982. *Ημερολόγιο και Μαρτυρίες του Πολέμου και της Κατοχής*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- ΜΠΑΧΑΡΙΑΝ, Α. - ΑΝΤΑΙΟΣ, Π. 1988. *Εικαστικές μαρτυρίες, ζωγραφική-χαρακτική: στον πόλεμο, στην κατοχή και στην αντίσταση*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού.
- ΜΠΙΤΣΑΞΗΣ, ΕΥ. - ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. 1941. *Πολεμική Σάτυρα. Ευθυμογραφικό τεύχος εμπνευσμένο από την κωμικότητα της Ιταλικής νοοτροπίας*, Αθήνα.
- ΜΩΡΑΪΤΗΣ, Κ. ΕΠ. 2010, *Απόστολος Σάντας: Έτσι κατεβάσαμε τη σβάστικα από την Ακρόπολη*, Αθήνα, Λεξίτυπον.
- ΝΑΚΟΥ Λ. [Χ.Χ.]. *Η κόλαση των παιδιών*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- ΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. 1987. (επιμ.), *Έπειτα από 120 χρόνια ελεύθερης ζωής, είμεθα πάλι σκλάβοι: το ημερολόγιο Κατοχής του Μίνου Δούνια*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- ΠΑΛΑΜΑΣ, Κ. [1967]. «Στη νεολαία μας». *Πρόσωπα και μονόλογοι*, 1940. Άπαντα, ΙΑ΄, Αθήνα.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Β. (επιμ.), 2003. *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 8: *Η εμπόλεμη Ελλάδα, 1940-1949*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- περ. *Επιθεώρηση Τέχνης*. 1962. Αφιέρωμα «Αντίσταση»: Για τη Χιλιόκριβη τη Λευτεριά. Οι πνευματικοί άνθρωποι στην Εθνική Αντίσταση, τχ. 87-88.
- ΠΕΡΑΚΗ-ΘΕΟΧΑΡΗ, Ε. 1945. 1941. *Η μάχη της πείνας: σχέδια, πρόλογος Θράσου Καστανάκη*, [χ.τ.], Α. Καραβιά.
- ΠΕΤΡΑΚΗ, Μ. 2006. *Ο μύθος του Μεταξά : δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα, Ωκεανίδα

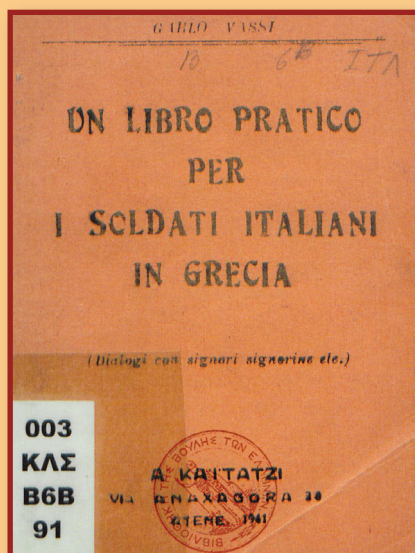
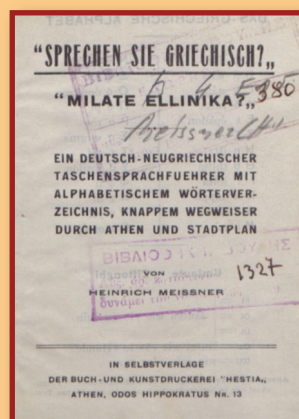
- ΠΕΤΡΑΚΗ, Μ. 2014. 1940- Ο άγνωστος πόλεμος: η ελληνική πολεμική προσπάθεια στα μετόπισθεν, Αθήνα, Πατάκης.
- ΠΛΑΓΙΑΝΝΗΣ, Δ. 1962. *Η εκατονταετηρίς της στενογραφίας εν Ελλάδι*, Αθήνα.
- ΠΟΡΦΥΡΗΣ, Κ. 1962. «Η αντίσταση με νόμιμα μέσα», περ. *Επιθεώρηση Τέχνης*, αφιέρωμα «Αντίσταση», τχ. 87-88, 336-365.
- ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ, Α. 2008. *Ποιήματα*. Πρόλογος-επιμέλεια Θ. Νιάρχος, Αθήνα, Καστανιώτης.
- ΣΕΦΕΡΗΣ, Γ. 1976. *Ποιήματα*, Αθήνα, Ίκαρος.
- ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ, Ά. 1944. *Ακριτικά: 1941-1942*, Κάιρο.
- ΣΚΙΠΗΣ, Σ. 1943. *Μέσ' από τα τείχη*, εικονογράφηση Σπύρου Βασιλείου, Αθήνα, Εργαστήρι.
- ΤΣΑΤΣΟΥ, Ι. 1965. *Φύλλα Κατοχής*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- ΦΛΑΪΣΕΡ, Χ. [1989-1995]. *Στέμματα και σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, 1941-1944*, 2 τόμοι, Αθήνα, Παπαζήσης.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, Μ. 2012. *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ, Χ. 2007. *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, συλλογικοί τόμοι Γ1, Γ2, Αθήνα, Βιβλιόραμα.
- ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΕΥ. 2009. «Έδρα της Βουλής των Ελλήνων: Το κτήριο του Κοινοβουλίου και η εξέλιξη του πολιτικού συστήματος από το 1934 έως τις ημέρες μας», στο Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη – Ευρυδίκη Αμπατζή – Μαρία Βλασσοπούλου – Άντζελα Καραπάνου (επιμ.), *Το Κτήριο της Βουλής των Ελλήνων*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων.
- ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΑΣ, Κ.Ν. – ΦΑΦΑΛΙΟΥ-ΔΡΑΓΩΝΑ, Μ. (επιμ.), 2002-3. *Μαρτυρίες '41-'44. Η Αθήνα της Κατοχής*, τ. Α'-Β', Αθήνα, Κέδρος.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, Χ. 1971. *Χρόνια Κατοχής 1941-1944. Μαρτυρίες Ημερολογίου*, Αθήνα.

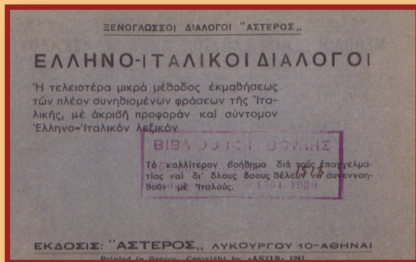
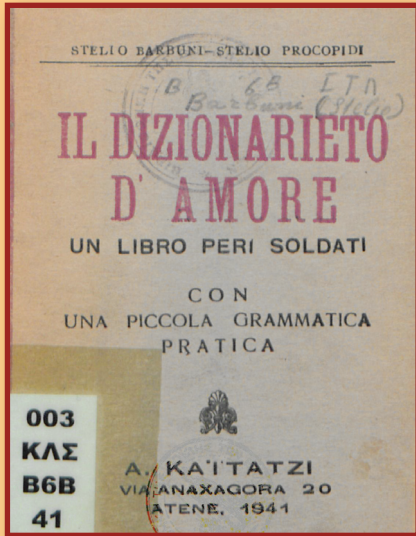
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

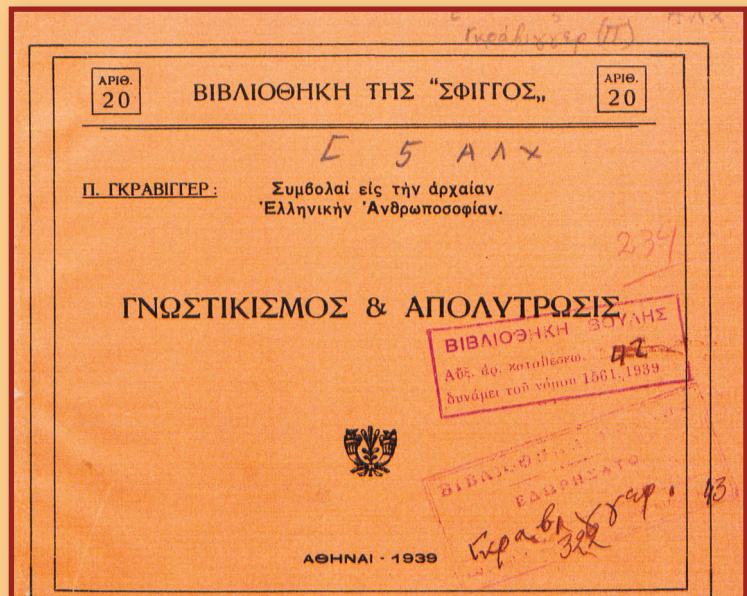

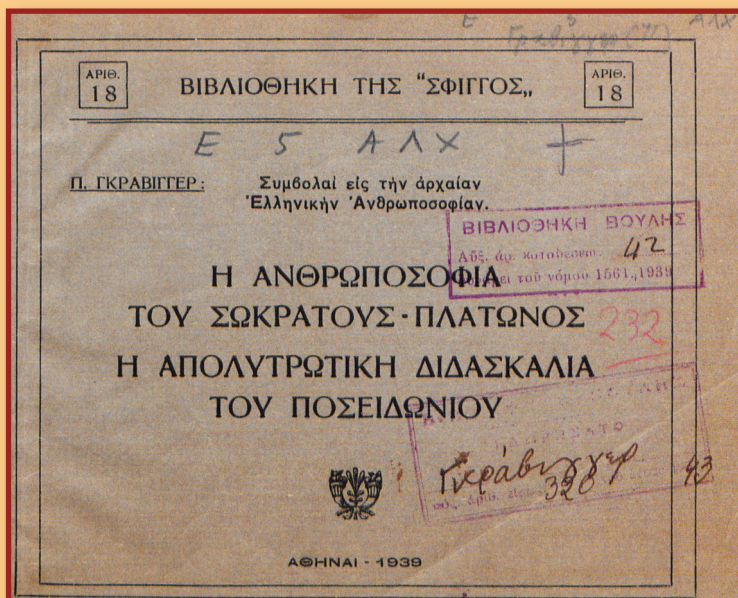
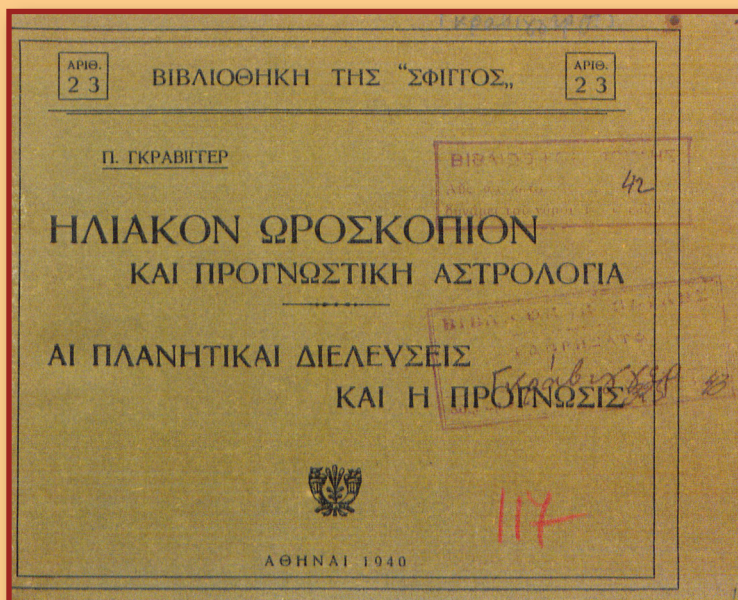

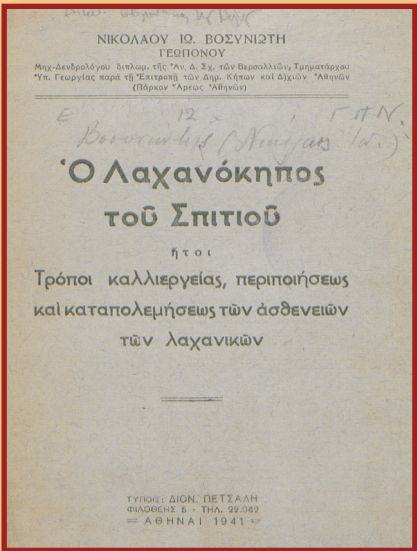
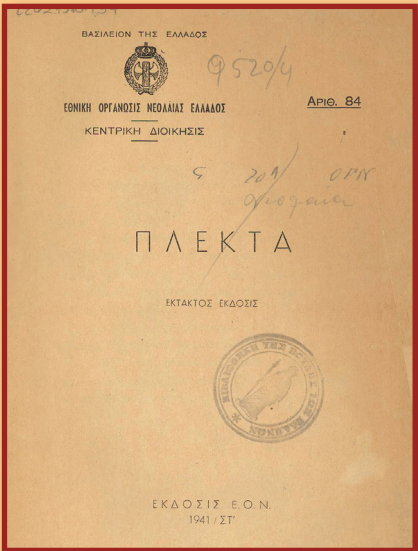
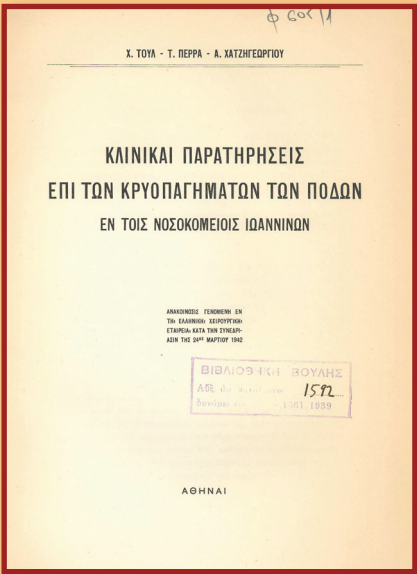

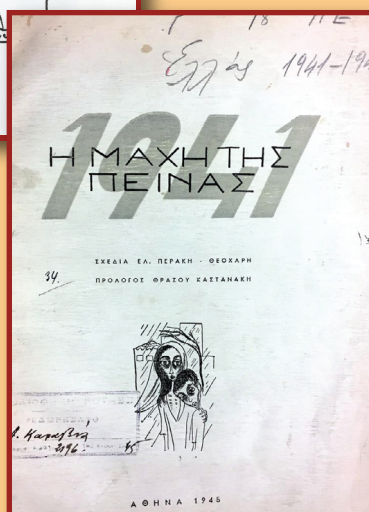
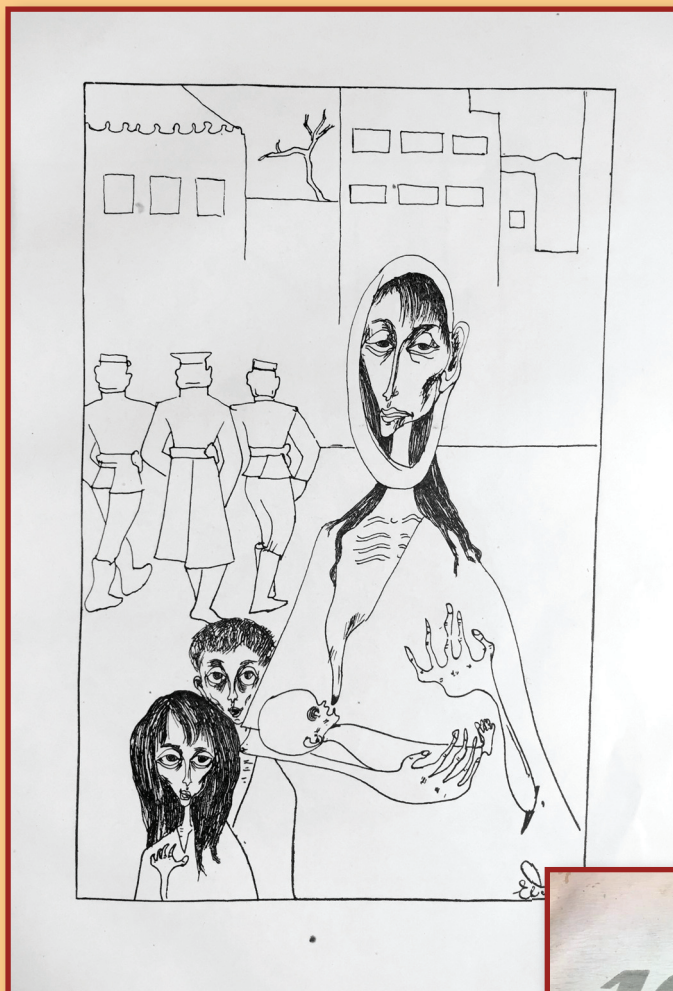

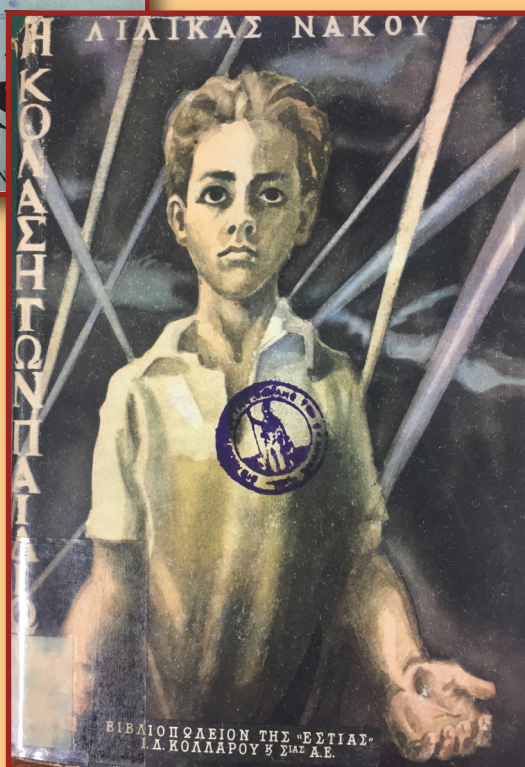
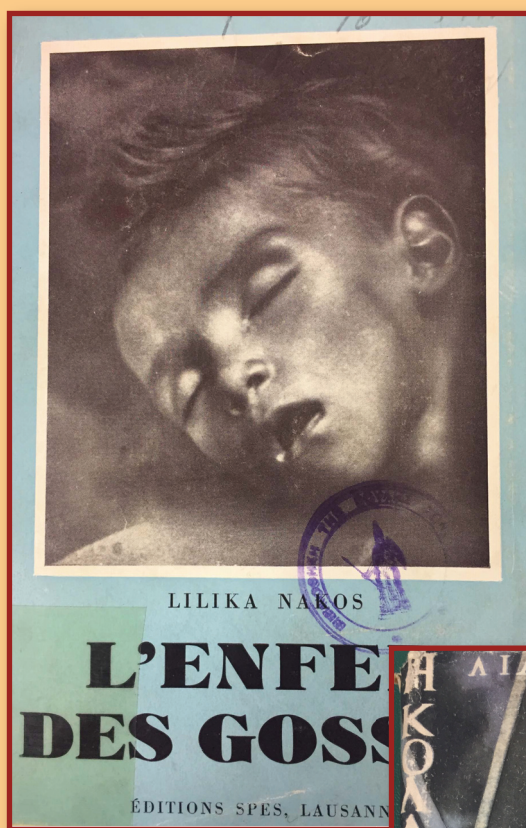

Στὸ μεγάλο μας πολιτικό
κ. Γεώργιο Καραντάρη
με' αγάπη καὶ θαυμασμό
Σ. Ξυδάκης

Λονδίνο Λονδίον

Μ Ε Σ' ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΙΧΗ

1566

Αθήνα

1943

84

ΧΕΙΜΩΝΑΣ ΤΟΥ 1942

Έξω βοιζιέ ο γάιτος πόλεμος·
μέ το κανόνι τὴ σιγῆς·
φιζόν τὰ σπύρια ἀν' τὰ θεμέλια-τος,
ἀν' ἄκρη σ' ἄκρη ρίχται τὴ Ἀθήνα.

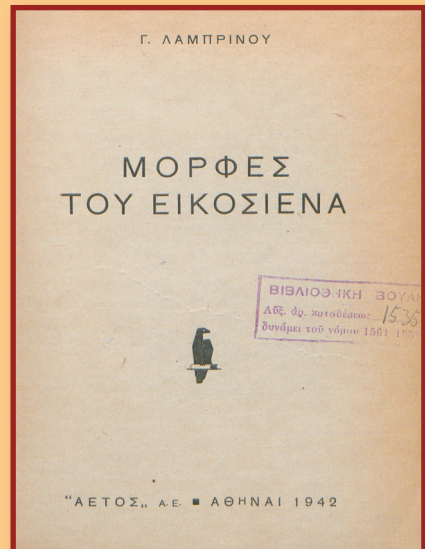
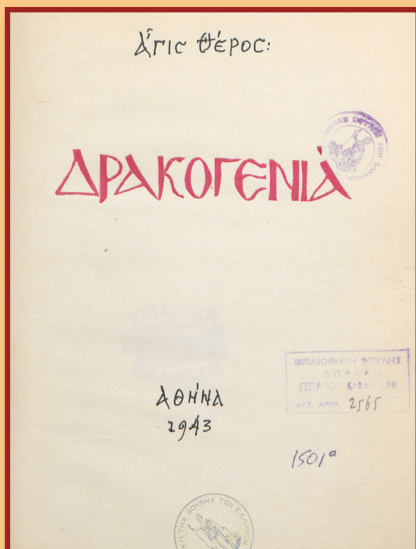
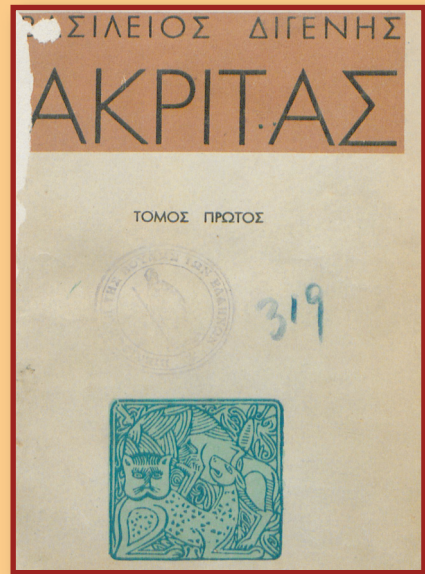
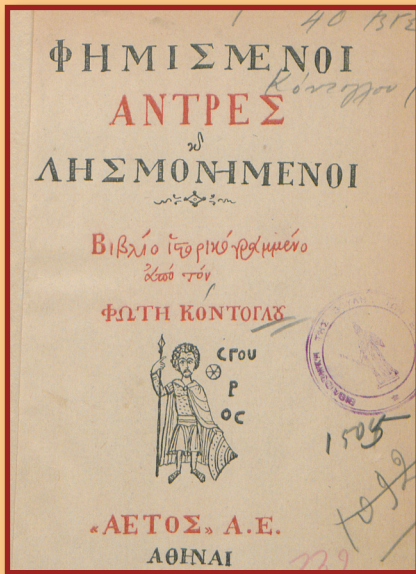
Μὴ σὲ πνέσῃ τὸ ἀνμόδαρο
ναυγῆναι εἰν ἴλινα ὁ Χάρος...
Τοῖς ἀν' τοὺς ξένους μας τοὺς δύο,
θνή τοὺς παραστῇ νοσηνέρος;

Π. ΒΑΣΙΛΕΥΤΙΝΟ.

Πάντε διαβήσαν Έματόχρονο
εἰς προφρονί.
Γέγων οἱ βίβχοι μαροί
μὲ δὲ δοχτοί.

Κι ἡ Παναχία τῷ θραχτοῦ
κάποιο πορνό,
ἔχουσα, Μυρτιώμεσα
Καστριώμεσα,
Πανάνασα Μωστρίωμεσα,
Σπυριώμεσα,
καὶ τῶν Μονοφασάτ ὁ ἔχουμος.
-Νάτος ὁ ἔχουμος!,
τὸ ὕψαν καὶ τὸ διαχέμεσαν,
(μὲ ἔσανε σὺν
ἐλπίσμα ἀπ' αὐτῶν μαρῶν τὰ βίδη,
μὲ ἀνοίει τὰς σίδι!)
Ὁ ἔχουμος ἀπὸ τὸ βασιλεῖο,
πρατίντας Κεῖνο!
Εὐορπὴν θεμὰ μοισοβηί
καὶ περμαζί
τ' ἀχουμέτα τὰ ἀναχιδάνα,
αὐτοὺς μαρῶνα,

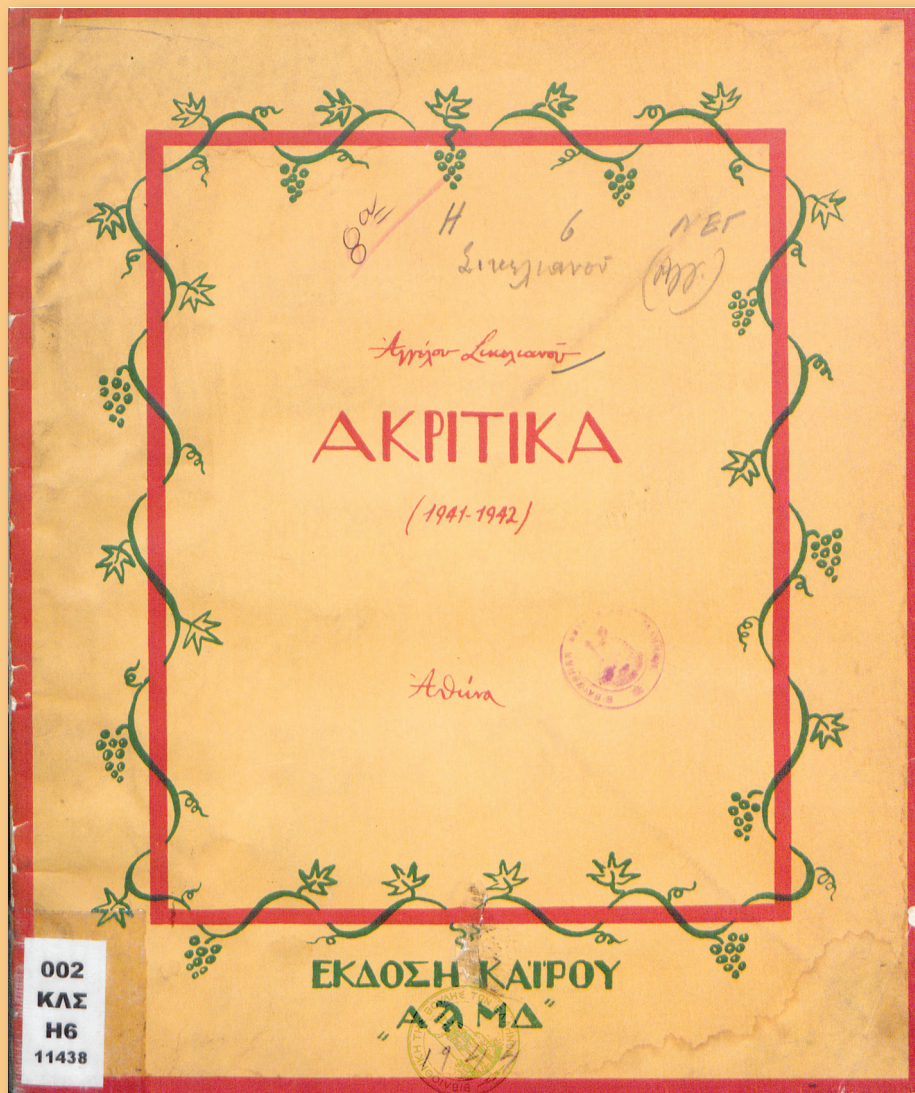
Πάντε διαβήσαν Έματόχρονο
εἰς προφρονί.

χεράμα μὲ ὄρμα τῷ βοτῶ,
τ' ἀχιο Πορνό,
σὺ μέγα τὸν ξέσιμωρ,
μέγα μὲ ἀμὸ.

Ἦχεται ἀπὸ τὸ βασιλεῖο,
πρατίντας Κεῖνο,
ἀχέσος νίον βαγχεμερῶ.
καὶ τὸν σέμερ
προφρονί καὶ διαχέμετ
καὶ ξηνιῶν-
τῶς Κίχα-Δέποντας τὸ θρίνο
ξηνάει ἐλῖνο!
«Εἰπάσε Κίχα-Δέποντα,
πάχε, ξανό,
πάχε μὲ χεθναί, μὲ μαροί,
κεάνα, μαροί...»

Τὴ χίρα κρηόντας τὴν ξηνιῶσα,
ξηνάει τὰ φέρεα,
ποὺ χεμμενὲς ἔσαν εἰς βίδη,
μὲ ἀνοίει τὰς σίδι.
Κι ἀπὸ τὸ Δοιναρὶ ὡγῶν Κεῖται, οἱ
γενεῖ τ' ἡμεῖν
σαυδίζον, ἀνατρεχαλίζον
μὲ ἀνατρεχόντων
ξίρας σὺν ἀνατρεχόντων χίρα,
καὶ χέν! - Νά ἡ ἄρα
μὲ ἀνοίει καὶ σὺ βασιλεῖο
τὸ Μέγα Κεῖνο!

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

2001-2018

Πανηγυρικοί Λόγοι για την 28η Οκτωβρίου 1940

Γιώργος Κόκκινος (2001)

*Ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος του '40
στο φως των εξελίξεων του 21ου αιώνα*

*

Έλλη Δρούλια (2002)

*Ο πόλεμος του Σαράντα στην νεοελληνική τέχνη:
Λογοτεχνία και ζωγραφική*

*

Παναγιώτα Κωτσοπούλου (2003)

Το έπος του '40 και η πολιτική σκέψη του Ηράκλειτου

*

Ηλίας Δ. Μάρκου (2004)

*Ντουκουμέντα και μαρτυρίες: Η Ελλάδα
στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο 1940-1944*

*

Αλέξανδρος Κουτσογιάννης (2005)

28η Οκτωβρίου. Διεθνές περιβάλλον - Πόλεμος - Ελληνική πολιτική

*

Νίκος Γιαννής (2006)

*28 Οκτωβρίου 1940. Μήνυμα ελευθερίας, ειρήνης
και θυσίας απέναντι σε κάθε ολοκληρωτισμό*

*

Ηλίας Δ. Μάρκου (2007)

28η Οκτωβρίου 1940. Η Ελλάδα και πάλι στο προσκήνιο της ιστορίας

*

Αικατερίνη Φλεριανού (2008)

Το έπος του '40 και το μήνυμά του

*

Ναταλία Τζήμα (2009)
Η συνεισφορά του Υγειονομικού στο έπος του '40

*

Χαραλάμπης Κύρκος (2010)
Οι εθνικές συνιστώσες του Αλβανικού έπους

*

Πάνος Κουάνης (2011)
Το έπος του '40. Αγώνας για ελευθερία

*

Δήμητρα Κοσμοπούλου (2012)
*Ο ρόλος των ηγετικών μορφών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.
Επιτυχείς και ατυχείς συμμαχίες στην Ευρώπη του 1940-1945*

*

Έλλη Δρούλια (2013)
Η μάχη της Πίνδου

*

Ασπασία Παπακωνσταντίνου (2014)
Οι θυσίες στην Ελλάδα του '40

*

Μάρια Κούλη (2015)
*Μαρτυρίες πολέμου. Καταγραφές από την
κήρυξη του Πολέμου μέχρι την Απελευθέρωση*

*

Δημήτρης Ζαζάς (2016)
*28η Οκτωβρίου 1940.
Ο πρώτος εορτασμός στα χρόνια της Κατοχής*

*

Ελένη Μουζουράκη (2017)
Από το Μέτωπο στον Αγώνα της Επιβίωσης

*

Μαρία Βλασσοπούλου (2018)
Βιβλία υπό Κατοχή

Ο ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ
ΤΗΣ 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 ΤΗΣ ΔΡ ΜΑΡΙΑΣ
ΒΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΥ ΜΕ ΤΙΤΛΟ «ΒΙΒΛΙΑ ΥΠΟ ΚΑ
ΤΟΧΗ», ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
GENTIUM, ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙ
ΗΘΗΚΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ
ΒΟΥΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ, ΜΕ ΕΞΩ
ΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΜΑ
ΝΟΥΣΑΚΗ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗ
ΝΩΝ ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΕ ΜΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΤΥΠΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΓΡΑΦΗΣ 100 ΓΡΑΜΜΑΡΙΩΝ ΤΟΝ
ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2018 ΣΕ 700 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ISBN 978-960-560-163-8